

Румяна Пожаревска е главен асистент в катедра „Счетоводство и анализ“ на УНСС – София. Води семинарни занятия по следните дисциплини: Обща теория на счетоводството, Счетоводство и анализ на баланса, Банково счетоводство и Банково и бюджетно счетоводство. Изследванията ѝ са в областта на счетоводството на банките и счетоводството на организациите с нестопанска дейност (цел). Има публикувана монография: „Финансовите отчети в управлението на организациите с нестопанска дейност“, и е съавтор в учебника „Счетоводство на банките“ и „Сборник задачи по счетоводство на банките“. Представила е научни доклади пред научни конференции в страната и чужбина. Има публикувани редица статии в специализирани счетоводни издания.

ОРГАНИЗАЦИИТЕ С НЕСТОПАНСКА ЦЕЛ В ПРОЦЕСА НА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ КЪМ ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ

гл. ас. Румяна Пожаревска

УВОД

За последните петнадесет години нараснаха ролята и значението на сектора от организации с идеална цел за развитието на страната. В условията на преход към пазарна икономика се появиха „ниши“ в сферите на образованието, здравеопазването, културата и социалната политика, които другите сектори на икономиката не можаха да покрият. Като отговор на невъзможността да бъдат решени редица социални проблеми бяха създадени и регистрирани значителен брой организации с нестопанска цел¹.

¹ В настоящата разработка се използват придобилите популярност в нашата страна термини „организации с нестопанска дейност“, „организации с нестопанска цел“ и „юридически лица с нестопанска цел“. С тях се обозначават всички организации, чиято крайна цел от дейността не е финансовият резултат, а социалното подпомагане, „омекотяване на ударите“ от развиващата се пазарна икономика и издигането на качеството на живот на обществото. Тъй като в международната и в националната практика и теория няма единно становище за същността и обхвата на сектора от икономиката с нестопанска насоченост, за целите на настоящата разработка се дефинира работно понятие, след характеристика на историческото развитие и правната рамка на организациите с нестопанска дейност в България и в страните с установена вече практика и теория в тази област.

Организациите с нестопанска цел в България не са изолирано явление. Тенденциите в световен мащаб показват, че страните от цял свят са заинтересовани от съществуването на силен, дееспособен и независим сектор от организации с нестопанска дейност. Условиата и предпоставките за неговото формиране са от социално, политическо и икономическо естество, като водещата роля обикновено принадлежи на политическите фактори. Предпоставките и причините, които пораждаат съществуването и функционирането на сектор от организации с нестопанска дейност във всяко общество, се наблюдават и в нашата страна и благоприятстват създаването на ефективни формирования с идеална цел. По-конкретно те са¹: „гарантиране свобода на сдружаване и свобода на словото; насърчаване на плурализма и толерантността; подкрепяне на социалната справедливост и законност; ефективност при покриване на обществени и социални потребности; провал на обществено-гържавно регулираните пазарни отношения; оказване помощ на пазарни икономики“.

За да се изяснят ролята на сектора от организации с нестопанска дейност и проблемите, пред които са изправени в началото на ХХІ век, е необходимо да бъде проследена историческата динамика в национален и световен план. Анализът на международните процеси се налага, тъй като формированията с нестопанска цел в страната не са изолирано явление, а са подвластни на основните тенденции, присъщи на организациите от страните с дееспособен и жизнен сектор с нестопанска насоченост (Европейската общност, САЩ, Канада и други).

1. ПРАВНО РЕГЛАМЕНТИРАНЕ И РАЗВИТИЕ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ С НЕСТОПАНСКА ДЕЙНОСТ ИСТОРИЧЕСКИ АСПЕКТ

1.1. Правно регламентиране и развитие на организациите с нестопанска дейност в страната

Дарителството е с традиции в България. Достатъчно е да споменем известните благотворители Екзарх Йосиф, Димитър Ценов, братята Евлоги и Христо Георгиеви, Петър Увалев и други. Приемането на Конституцията на Княжество България (16.04.1879 г.) и натрупаната практика в дарителската дейност са обективните предпоставки за първото регламентиране на статута на фондовете и фондациите. Правото на сдружаване е издигнато като конституционен принцип още със създаването на Търновската конституция. Рамките на това право са ограничавани до това целта и средствата на дружествата да не носят вреда на гържавния и обществен порядък, на религията и добрите нрави. През 1890 г. е регламентиран статутът на фондовете и фондациите, образува-

¹ Цит. по „Нестопанските организации в България“ (Handbook on Good Practices for Laws Relating to Non-Governmental Organizations, Discussion Draft, May 1997), Център за изследване на демокрацията, 1997, с. 35.

ни по силата на завещание, а две години по-късно, през 1892 г.¹ – на фондовете и фондациите, образувани по силата на дарение. За първи път одобряване на устава на сдружение с нестопанска цел се предвижда в Закона за сдружаванията на чиновниците и служащите². Законът се отнася само до една прослойка на обществото – държавния служител. Според този закон на държавни, общински и окръжни чиновници и служащи е разрешено да образуват дружества с „учено-любова, стопанствена и благотворителна цел“, както и дружества за развлечение, физически упражнения и спорт. Следващият по време закон, регулиращ материята на сдруженията с идеална цел, е Законът за училищата и дружествата, създаден през 1922 г. по искане на съществуващия тогава в България междусъюзнически военен контрол в изпълнение на Ньойския мирен договор. Основната цел на този закон е била да се забрани на каквито и да е лица да формират военна сила или организация, която би могла да се превърне във военна. По-късно през 1933 г. е приет Закон за юридическите лица³, действал в Царство България. Това е първият закон, който въвежда съдебните регистри, чрез вписването в които се добива правоспособността на организацията, т.е. тя възниква като юридическо лице. Характерното за него е, че министрите на вътрешните работи и на народното здраве съгласно Наредба-закон за държавен надзор върху дружествата и сдруженията поставят под контрол както уставите на сдруженията, така и членовете на ръководните им органи преди съдебната регистрация. От казаното дотук следва, че в Царство България след Освобождението съществуват неправоспособни (невписани в съдебните регистри) и правоспособни сдружения, чиито допустими рамки за цели и дейности се очертават най-общо от Търновската конституция.

Законът за юридическите лица е отменен през 1949 г. и негово нормативно продължение е Законът за лицата и семейството⁴, многократно изменян и допълван през годините. За един дълъг период той регулира материята за юридическите лица с нестопанска цел, разделяйки ги според устройството им на сдружения и фондации. Законът за лицата и семейството е създаден в началото на периода на въвеждане на плановата икономика и еднопартийната форма на държавно управление в България, когато гражданското общество е много стеснено по форми и изяви. Това се е отразило и на правния режим на юридическите лица с нестопанска цел, предвиждащ държавен контрол за всички сдружения и фондации от съответния ресорен министър съобразно сферата на дейност на организацията. През този период действат също така Закон за кооперациите⁵ и Закон за жилищностроителни кооперации⁶. Други субекти на гражданското право, подлежащи на регистрация, през периода не са познати. Успоредно с правоспо-

¹ Николова, В. и др., Дарителство и дарителски фондации в България 1878 – 1961, Законови актове и административни разпоредби, Веска Николова и Росица Стоянова, СБФС, Национален център за развитие на информация, С., 1997.

² Обн. ДВ, бр. 45 от 1907 г.

³ Обн. ДВ, бр. 13 от 1933 г.

⁴ Обн. ДВ, бр. 182 от 1949 г.

⁵ Обн. ДВ, бр. 13 от 1953 г.

⁶ Обн. ДВ, бр. 55 от 1978 г.

собните съществуват и неформални организации: кръжоци, салони на изкуствата и др. Терминът „обществени организации“ се използва за всички нестопански организации – правоспособни и неформални. Законът за лицата и семейството регламентира дейността на юридическите лица с нестопанска цел в продължение на повече от 50 години, но развитието на обществените отношения в страната и преминаването към многопартийно управление и пазарна икономика увеличиха лавинообразно броя¹ на сдруженията и фондациите с нестопанска цел, което наложи осъвременяването на законодателната уредба. Причините, довели до наложителната промяна, са юридически и обществени. Определящите от тях са следните:

- ♦ **Юридически причини.** Законът за лицата и семейството стана юридически неадекватен, тъй като в един нормативен акт „присъстваха“ едновременно семейството, правният статут на физическите лица и правният режим на сдруженията и фондациите. С приемането на Семейния кодекс се обезсмисля единият субект на регулиране – „семейството“. Правният режим на сдруженията и фондациите бе многократно изменян и допълван, което в крайна сметка изпрати законодателя пред следния избор: или да предприеме нови изменения в Закона за лицата и семейството; или да приеме нов, специализиран нормативен акт, който да уреди изцяло и наново правния режим на юридическите лица с нестопанска цел. Законодателят се насочи към втория вариант, като в крайна сметка бе създаден и приет Закон за юридически лица с нестопанска цел², който отмени изцяло действащия до този момент Закон за лицата и семейството.
- ♦ **Обществени предпоставки.** Те могат да бъдат принципно представени в следните две големи групи:
 - През периода 1949 г. – 1999 г. В България отношението при третирането и оттам регулацията на организациите с нестопанска дейност се свеждат най-общо до държавен контрол и поднадзорност на гражданските сдружения и други форми на гражданска активност. Този контрол се осъществява в няколко направления: 1) нееднакво третиране на сдруженията и фондациите при тяхното юридическо конституиране – фондациите се регистрираха от компетентния съд в т.нар. закрити заседания, а сдруженията – в открити съдебни заседания с участието на прокурор, водещо до дълга и мъчителна процедура с неясен резултат; 2) нееднакво третиране в процеса на функциониране на сдруженията и фондациите – върху дейността на всяка фондация съответният компетентен министър осъществяваше контрол. В обхвата на контрола влизаше и правото на промени в нейните органи и представителства; 3) одържавяване на имуществото на сдруженията и фондациите в случай на прекратяването им; 4) неясен правен режим на възможността за упражняване на стопанска дейност от организациите с нестопанска цел, което от своя страна до-

¹ „В българските съдилища са регистрирани 4000 нестопански организации“, Енчева, Т., Подарените пари, сп. „Сега“, бр. 25, 3-9 юли 1997 г.

² ДВ, бр. 81 от 2000 г., изм. ДВ., бр. 41 от 26 април 2001 г., изм. ДВ., бр. 98 от 16 ноември 2001 г., изм. ДВ., бр. 25 от 8 март 2002 г., изм. ДВ., бр. 120 от 29 декември 2002 г.

веде до твърде противоречива съдебна и фискална практика. Съдебната практика се изразяваше в отказ да се впишат в съдебните регистри дейности, които по преценка на съда се третираха като стопански. Фискалната практика се изразяваше в облагане с данък общ доход на приходите от такива дейности. Следователно държавата нямаше общ и ясен подход в правното и фискалното третиране на този проблем.

- За периода 1990 г. – 1999 г. във връзка с фундаменталните обществени промени в страната бяха създадени, както вече беше отбелязано, значителен брой организации с нестопанска цел. Това от своя страна доведе до качествено нови взаимоотношения между: държавата и организациите с нестопанска цел; между организациите и структурите в бизнеса; между организациите и новите публични субекти, каквито са общините в съответствие със Закона за местното самоуправление и местната администрация (ЗМСМА)¹; между организациите с нестопанска цел и политическите организации и най-вече политическите партии, където функциите на двата вида субекти тясно се преплитат; между организациите и техните местни и най-вече чуждестранни донори.

Всичко това наложи приемането на нов закон, който трябваше да реши няколко групи проблеми:

- ◆ Да разграничи юридически правния статут на юридическите лица с нестопанска цел от другите правни субекти, както и да се унифицира този режим между различните организации.
- ◆ Да отчете наличието на определени взаимовръзки между нестопанската цел на такива юридически лица и обективната необходимост от допълнителна, поддържаща стопанска дейност.
- ◆ Да регламентира взаимоотношенията между държавата и организациите с нестопанска цел по повод тяхното създаване, функциониране, преобразуване и прекратяване, както и съдбата на останалото имущество след такова прекратяване.
- ◆ Да регламентира правните възможности на чуждестранни лица да създават организации с нестопанска цел на територията на България.
- ◆ Да даде правните гаранции, а това ще рече и правните форми на публичен контрол и прозрачност в дейността на организациите с идеална цел.

За да може да се актуализира понятието за всички организации, чиято цел не е формиране на финансов резултат, да се определят обхватът и периметрите им на действие, считаме, че е целесъобразно да бъдат представени новите моменти в приетия през 2000 г. и действащ към настоящия момент Закон за юридическите лица с нестопанска цел. Принципно новостите могат да бъдат обособени, както следва:

- Със закон са разграничени юридическите лица с нестопанска цел от други, сродни като генезис и функции правни субекти – политически партии, организации с дейност, присъща на вероизповедание, синдикални сдружения.

¹ Обн. ДВ, бр. 77 от 1991 г.; изм. ДВ, бр. 24, 49, 65 от 1995 г., изм. ДВ, бр. 90 от 1996 г.; изм. ДВ, бр. 122 от 1997 г.; изм. ДВ, бр. 33 и бр. 130 от 1998 г.; изм. ДВ, бр. 45 и бр. 119 от 2002 г.; изм. ДВ, бр. 69 от 2003 г.

Законът с § 2 от предходните и заключителните разпоредби ясно посочва, че тези субекти са различни и ще се уреждат със специални закони. Изрично е посочено, че двата основни субекта са фондациите и сдруженията. Законът за юридическите лица с нестопанска цел визира само и изрично тях. Той е техният устройствен закон, което означава, че с него се регламентират тяхното конституиране, структура, функции, имущество, преобразуване, прекратяване и ликвидация.

- Въвежда се принципно нов текст: чл. 3 „Цел на дейност“, с който се урежда ясно и недвусмислено правото за извършване на стопанска дейност от юридическите лица с нестопанска цел. Под „стопанска“ дейност следва да се разбира „търговска“ дейност по смисъла на Търговския закон. Стопанската дейност е необходимо: 1) да е допълнителна, следователно не трябва да измества основния нестопански предмет на дейност на юридическите лица с нестопанска цел; 2) да е предметно и функционално свързана като естество с основната нестопанска цел; 3) приходите от нея да отиват изцяло за постигането на целите, определени в устава на юридическите лица с нестопанска цел; 4) да се подчинява изцяло на реда и условията, определени със законите, регулиращи съответния вид стопанска дейност. Следователно не се дават никакви законови предимства и концесии за юридическите лица с нестопанска дейност.
- Унифицира се режимът за създаване на юридическите лица с нестопанска цел – юридическото лице на организацията с нестопанска цел възниква с вписването му в регистъра за юридическите лица с нестопанска цел в района на окръжния съд по седалището на юридическото лице [чл. 6, ал. 1].
- Създава се правната възможност за регистрация на клонове на юридическите лица с нестопанска цел извън населеното място, където се намира седалището на юридическото лице [чл. 18, ал. 2 т. 1 – 3, ал. 3]. Клонът е обособено структурно, функционално, финансово, имуществено поделение на юридическото лице с нестопанска цел, без да е самостоятелен правен субект. Възможност да създават свои клонове в страната имат и чуждестранните юридически лица с нестопанска цел [чл. 18, ал. 3, чл. 51 и чл. 52].
- Въвежда се нов правен режим по отношение на създаването на юридически лица с нестопанска цел – сдружения, които са корпоративни правни субекти. Уставът им става документ със силата на закон за страните и за съдилищата при наличието на правен спор по повод прилагането на отделни негови разпоредби.
- Въвежда се ново, непознато за българската и източноевропейската правна практика, деление на субектите на: юридически лица с нестопанска цел в частна полза и юридически лица с нестопанска цел за общественополезна дейност. Необходимо е да се направи следното уточнение. Въвеждането на това ново деление не означава, че се създава нов вид правен субект наред с познатите до този момент сдружения и фондации. Това деление означава, че се дава възможност да се създават две групи юридически лица с нестопанска цел: сдружения и фондации в частна полза и сдружения и фондации в обществена полза. Принципната разлика между тях е, че юридическите лица с нестопанска цел, определили се като такива в общест-

вена полза, придобиват този статут при наличието на: 1) свободно самоопределяне на юридическото лице като организация за осъществяване на дейност в обществена полза [чл. 2, ал. 1 и 2], което става с устава или учредителния акт за фондациите; 2) вписване в създадения по силата на закона Централен регистър към Министерството на правосъдието, което означава, че това ще е юридическо лице, което ще набира своите средства по публичен ред и ще ги изразходва за предварително публично обявени и вписани в регистъра цели. Последните трябва да попадат между посочените лимитативно изброени в чл. 38, ал. 1, т. 1 – 5 включително¹. Предназначението на този нов институт е да се осигурят прозрачност и публичен контрол при набиране и изразходване на публично набрани средства от юридическите лица с нестопанска цел.

- Със закона се въвежда и нов ред за разпореждане с останалото имущество след ликвидацията на юридическото лице с нестопанска цел. Тази процедура трябва да се регламентира с устава на сдружението, учредителния акт на фондацията, върховния орган на сдружението или ликвидатора. Само при отсъствието на такъв акт останалото имущество след ликвидация се предоставя на общината по седалището на сдружението.

По отношение на сдружения, определили се като такива в обществена полза, се прилага режимът на чл. 43 и чл. 44 от закона.

Изводите, които се налагат при анализа на историческата динамика на организациите с нестопанска цел в България и с оглед детерминиранието на субекта на изследване могат да бъдат сведени до следното:

- ◆ Терминът „юридически лица с нестопанска цел“, употребен в Закона за юридическите лица с нестопанска цел, ограничава смисъла си до сдруженията и фондациите, предвидени в същия закон, включително и тези, самоопределили се за общественополезна дейност.
- ◆ Извън обхвата на този термин остават религиозните общности,² политическите партии и движения³ и синдикатите⁴, чиято правна регламентация изрично е изключена от предмета на регулиране на Закона за юридически лица с нестопанска цел.
- ◆ Наименованието юридически лица с нестопанска цел, повлияно от закона, изключва и всички правоспособни организации с идеална цел, които се

¹ Чл. 38. (1) Юридическите лица с нестопанска цел, определени за извършване на общественополезна дейност, разходват имуществото си за: 1) развитието и утвърждаването на духовните ценности, гражданското общество, здравеопазването, образованието, науката, културата, техниката, технологиите или физическата култура; 2) подпомагането на социално слабите, на инвалидите или лицата, нуждаещи се от грижи; 3) подпомагането на социалната интеграция и личностната реализация; 4) защитата на човешките права или на околната среда; 5) други цели, определени със закон.

² Закон за изповеданията, обн. ДВ, бр. 48 от 1949 г. и Закон за вероизповеданията, обн. ДВ., бр. 120 от 29 декември 2002 г.

³ Закон за политическите партии, обн. ДВ., бр. 30 от 28 март 2001 г., изм. ДВ., бр. 103 от 25 ноември 2003 г.

⁴ Кодекс на труда, обн. ДВ, бр. 100 от 1992 г., изм. ДВ, бр. 1, бр. 105 и бр. 120 от 2002 г.; изм. ДВ, бр. 18 и бр. 86 от 2003 г.

уреждат от други закони като: Закона за народните читалища¹, Закона за физическото възпитание и спорта², Закона за професионалното образование и обучение³, Закона за лова и опазване на дивеча⁴, Закона за закрила и развитие на културата⁵. За част от организациите по посочените закони с изключение на читалищата трябва да се направи уговорката, че също се учредяват под формата на сдружения или фондации, но специалните закони им дават конкретни наименования с оглед специфичните функции, които изпълняват⁶.

- ♦ С понятията „сдружения и фондации“ могат да се означаваат още и всички регистрирани по Закона за юридическите лица с нестопанска цел сдружения и фондации, но носещи друго име с оглед специалните спрямо Закона за юридическите лица с нестопанска цел закони, които регулират специфичните им функции – ловни сдружения, спортни клубове.

Проследяването на историческото развитие на организациите с нестопанска дейност в страната не би трябвало да бъде ограничено само до т.нар. правоспособни⁷ субекти, тъй като не всяка организация иска и става юридическо лице. В едно гражданско общество съществува възможност обединение от хора да действа в правния живот, без да бъде персонално и имуществено обособено от членовете си за постигането на обща нестопанска цел: различни комитети, комисии, клубове по интереси, кръжоци, музикални, театрални и други формации, които не са правоспособни, но развиват дейност и допринасят за многообразието на обществения живот. Прието е да бъдат наричани неформални организации. *Най-общо неформална организация е всяка група от хора, обединени с оглед на общото в техните интереси за постигане на една нестопанска (идеална) цел* – например в училищните спортни школи и отбори, както и в студентските спортни секции се включват индивиди, чиито приоритет са постиженията в спорта; в природонаучния кръжок се обединяват от интереса към естествените науки; в салона на книгата се събират почитатели на книгата.

Обективното право не изключва съществуването на неформалните организации. Конституционното правило, че законът определя правоспособните орга-

¹ Закон за народните читалища, обн. ДВ., бр. 89 от 22 октомври 1996 г., изм. ДВ. бр. 95 от 21 октомври 1997 г., изм. ДВ. бр. 90 от 15 октомври 1999 г.

² Закон за физическото възпитание и спорта, обн. ДВ. бр. 58 от 1996 г., изм. ДВ. бр. 53 от 4 юли 1997 г., изм. ДВ. бр. 124 от 27 октомври 1998 г., изм. ДВ., бр. 51 от 4 юни 1999 г., изм. ДВ. бр. 81 от 14 септември 1999 г., изм. ДВ. бр. 53 от 30 юни 2000 г., попр. ДВ. бр. 55 от 7 юли 2000 г., изм. ДВ. бр. 64 от 4 август 2000 г., изм. ДВ. бр. 75 от 2 август 2002 г., изм. ДВ. бр. 95 от 8 октомври 2002 г., изм. ДВ. бр. 120 от 29 декември 2002 г.

³ Закон за професионалното образование и ориентиране, обн. ДВ. бр. 68 от 1999 г.

⁴ Закон за лова и опазване на дивеча, обн. ДВ. бр. 78 от 2000 г.

⁵ Закон за закрила и развитие на културата, обн. ДВ. бр. 59 от 1999 г.

⁶ Например в Закона за физическото възпитание и спорта се предвижда спортните клубове, развиващи професионална дейност, да се образуват под формата на АД – чл. 10, ал. 13 ФВС – цитирано от Златарева М., Юридически лица с нестопанска цел, Сиела, С., 2002; с. 56.

⁷ Които са спазили формата на закона и са формални субекти на правото.

низации (чл. 44, ал. 3)¹, означава още, че се допускат и неправопособни организации, които се създават, съществуват и се прекратяват изцяло по своя вътрешна автономия. Те не са субекти на правото и затова законът не предявява изисквания към тяхното създаване и прекратяване, те нямат с гържавата данъчни, кредитни, митнически и други взаимоотношения. Но неформалните организации съществуват в обществения живот, защото са израз на конституционно гарантираното право на гражданите свободно да се сдружават. Освен цитираната разпоредба на Конституцията българското законодателство изрично не създава норми за неформалните организации. В отделните закони обаче може да се срещне споменаването на различни обединения от хора, които не са юридически лица, но осъществяват дейности в преследване на поставени цели. Например: парламентарните комисии и групи имат своя уредба, без да са персонифицирани в правоспособен субект; в Закона за лова и опазване на дивеча български граждани, придобили право на лов, могат да се обединят в ловна дружина с оглед общността на техните интереси за стопанисване и опазване на дивеча в един ловностопански район, без тази ловна дружина да е юридическо лице.

От една страна, неформалните организации не могат да бъдат лишени от възможността да извършват някаква допълнителна стопанска дейност за материално подпомагане на своята основна дейност, но, от друга страна, това ще доведе до излизането им навън като самостоятелни субекти на правото, изискващо признаването им като юридически лица.

Краткото изследване на същността на неформалните организации не е изолирано. Направено е единствено с цел да се представят средата на възникване и функциониране на субекта на изследване, неговата роля и значение за обществото, както и за дефиниране параметрите на неговото действие.

Определянето на обекта на изследване не би било пълно, ако не се вземат предвид особеностите на историческото развитие на организациите с нестопанска цел в международен план, пречупени през процесите на обединяване на Европа и перспективите за правно регулиране на едно европейско юридическо лице с нестопанска цел².

Прегледът на международната правна практика по отношение на формиранията с нестопанска дейност не е самоцел. Той ни дава възможност да очертаем същностните характеристики и значение на тези организации. Необходимо е да се подчертае, че в българската научна литература подобни изследвания са ограничени. Това е една от причините за липсата на единно становище за обхвата на сектора на икономиката с нестопанска насоченост и проблемите при счетоводното отчитане, представяне и управление на неговата дейност. *Нашата цел е на базата на анализа да дефинираме понятие за всички организации в страната, чиято цел на дейност е не формиране на финансов резултат, а социално подпомагане, „омекотяване на ударите“ от развиващата се пазарна икономика и издигане качеството на живот на обществото.*

¹ Чл. 44, ал. 3 от Конституцията гласи: „Законът определя организациите, които подлежат на регистрация, реда на тяхното прекратяване, както и взаимоотношенията им с гържавата“.

² Златарева, М., Юридически лица с нестопанска цел, Сиела, С., 2002, с. 264.

1.2. Историческо развитие на организациите с нестопанска дейност в страните от Европа

В страните от континенталната правна система сдруженията и фондациите са познати от древни времена. Съществуването на фондациите в множество европейски страни от V век пр.н.е., каквито са били градините на Теофаст, а по-късно Академията на Платон, показват, че тази форма на филантропични организации е естествен компонент на гражданското общество. Европейските сдружения пък имат своите древни корени в църковни движения, римски занаятчийски сдружения, гилдии, взаимоспомагателни дружества и съюзи.

До края на XVIII век благотворителните дейности, сдруженията за взаимопомощ и кооперативите са се развивали свободно в зависимост от специфичните социални нужди на общността. През този период се появява нова форма на филантропна организация – създадени са много хосписи (благотворителни домове). Най-важните сфери, в които се реализират благотворителните дейности, са социалната, здравната и образователната. Основните функции на правителствата са се ограничавали до контрол на това, дали различните формирования изпълняват мисията, която е била предварително обявена. След края на XVIII век върху развитието на организациите с нестопанска цел оказват влияние три големи събития: Френската революция, дала отражение в развитието на Франция и Италия; появата на фашизма и нацизма, дълбоко враждебни към всяка форма на изява на гражданското общество, като двете най-засегнати страни от тези процеси са Германия и Италия; създаването на социални системи, повлияни от разбирането за „държавата покровител“, които оказват влияние в по-голяма или по-малка степен във всички страни от Западна Европа. В последните 10–15 години към тези определящи събития може да се прибави и още едно – последиците от социализма и комунизма за страните от Източна Европа и влиянието им върху формирането и дейността на организациите с нестопанска дейност в тези общества.

След Френската революция властва разбирането, че държавата е върховен изразител на волята на народа и никоя друга инстанция не би могла да я отмени. Единствената призната свобода е тази на индивида и никакви междинни формирования (корпорации, фондации или сдружения) не биха могли да я изразяват. По този начин всички обществени формирования са изключени от активна роля и от всякакви социални функции. Във Франция, както и в Италия, правителствата, наложени от правителствата на сдруженията се отнасят до тяхната икономическа активност и са насочени към ограничаване възможността католическата църква да засили своята власт.

Правният режим на нестопанските организации често се съдържа във всеобхватните кодекси, които водят своето начало от трудовете на Юстиниан през VI век. Пример в това отношение са Френският граждански кодекс от 1804 г. и Германският граждански кодекс от 1896 г. Първите правни източници в областта на организациите с нестопанска дейност датират от XVIII век и са създадени в Австрия. С указ на Мария Терезия специална разпоредба посочва позволените сдружавания, като се изхожда от принципа, че не могат да се създават такива без позволение и потвърждение от местните власти. Принци-

път, че сдружения могат да се образуват само с разрешение на административния орган (концесионна система), господства в законодателството на Австрия до 1867 г.¹ За първи път Закон за сдруженията от 1867 г. заменя концесионната система с уведомителна (съобщителна система) за образуване на организациите. В този закон обаче се забранява на чужденци, жени и непълнолетни да членуват в партии. Неравенството в правото на сдружаване е заличено с решение на Националното събрание на Австрия през 1918 г., но едва през 1947 г. разпоредбата от 1867 г., отнасяща се до правото на жените да се сдружават, е отменена.

Кодификацията на благотворителността в системата за обичайното право в страните от английската правна система започва с английския Статут за благотворителните цели, приет през 1601 г. по времето на кралица Елизабет I. Неговата цел е, от една страна, да се изброят благотворителните клаузи и, от друга – да се предотвратят злоупотребите. Понятието за обществена полза за първи път се разширява отвъд подпомагането на бедните, за да включи грижи за болните, обучение на чираци, строеж на мостове, поддържане на пътища и други сродни полезни цели. Един от основните исторически механизми, използван за насърчаване на заможните граждани и за избягване на прекомерното уповаване на църковните тръстове, е благотворителният тръст². В английската правна система се появява повече загриженост за целите, отколкото за формата на организациите. Формулирането на точна дефиниция на благотворителната цел английското прецедентно право оставя на съдиите, което се оказва трудно решима задача. Едва през 1950 г. комисията „Нейтан“ официално обявява, че трябва да се избегнат непрактичните дефиниции и понятието трябва да остане „гъвкаво, способно да се нагажда към промените на обществото“³.

Фашизмът и нацизмът като идеологии се опират на силно централизирана държава. Всичките организации с нестопанска цел (основно кооперативи), съществуващи до момента на превръщането им в държавна политика, са принудени да приемат интегрирането с официалните бюрократични системи и да бъдат заличени като самостоятелни формирания.

Създаването на модерната „държава покровител“ започва в началото на XX век и се утвърждава през 40-те години – това е система, според която формиранията на държавата изграят основна роля при доставянето на социални услуги и стоки. С развитието на системата „държава покровител“ организациите с нестопанска цел са принудени да модифицират принципите на функционирането си. Вследствие на това частните организации, които са успели до този момент да се запазят, губят своята значимост и се ориентират към дейности и области, изключващи икономическите параметри и разпределението на финансов резултат. В зависимост от естеството и интензивността на „шока“ последствията за организациите с нестопанска цел могат да бъдат представени в следните няколко групи: 1) при интегрирането си с държавния сектор много от организациите променят своето естество и цели; 2) оставайки частни

¹ Цит. по Златарева, М., Цит. съч., с. 76.

² Там там, с. 54.

³ Там там.

от формална и юридическа гледна точка, те са принудени да се подчинят на административни и бюрократични правила и проверки, губейки по този начин своята автономност; 3) в по-голямата част от страните, организациите, останали външни за системата на социална протекция, са възпрепятствани да бъдат икономически и търговски активни, като по този начин за тях остава възможността да играят ролята на „съветник“ и „довереник“.

Интересът на европейските страни към организациите с нестопанска цел остава ограничен до края на 70-те години на миналия век. Редките трудове, написани дотогава от социолози и политолози, се отнасят до приноса на доброволните организации за реализирането на социалната публична политика. Формата на организация с нестопанска цел, предпочитана от икономистите, са кооперациите (кооперативите) и преди всичко работническите кооперации¹. След края на 70-те години академичните центрове, Европейската комисия, националните правителства и обществеността засилват интереса си към сектора от юридически лица с нестопанска цел, като оценява ролята му за създаване на нови социални услуги, нови работни места и за постигане на по-голяма социална спойка. Първите систематизирани трудове за сектора в Европа се появяват в началото на 90-те години, като през следващото десетилетие значително нарастват (например: Саламон (Salamon) и Анхейер (Anheier), 1992² г.; Анхейер (Anheier), 1997 г.³; Борзага (Borzaga), 1998 г.⁴, Камбел (Campbell), 1999 г.⁵, Сирiek (CIRIEC), 2000 г.⁶, Лебек (Levesque), 2001 г.⁷, Саламон (Salamon), 2002 г.⁸). Многочислените разработки, посветени на организациите с нестопанска цел през този период се появяват в резултат от настъпилата криза в системата за социална протекция и свидетелстват за търсене на нови подходи при разрешаване на социални и обществени проблеми. Авторите са еднотипни,

¹ Borzaga, C., & Alceste Santuari, *Nouvelles tendances du secteur à but non lucratif en Europe: l'émergence de l'entreprise sociale*, 2003.

² Salamon, L. M. & H. K. Anheier, *In Search of the Non-profit Sector*, I. The Question of Definitions, *Voluntas*, vol. 3/2, 1992; *In Search of the Non-profit Sector*, II. Problem of Classification, *Voluntas*, vol. 3/3, 1992;

³ Anheier, H.K. & D. Ben-Ner, *Shifting Boundaries: Long-Term Changes the Size of the For-profit, Non-profit, Co-operative and Government Sectors*, *Annals of Public and Co-operative Economics*, vol. 68(3), 1997.

⁴ Borzaga, C. et Alceste Santuari, *Social Enterprises and the New Employment in Europe*, Université de Trente, Trente, Italie, 1998.

⁵ Campbell, M., et al., *Troisième système, emploi et développement local*, Commission européenne, DG V, pp. 10-11, in *Rapport général sur la délimitation et le fonctionnement du troisième système*, Commission européenne, DG V, Bruxelles, 1999.

⁶ CIRIEC, *Les entreprises et organisations du troisième système, Un enjeu stratégique pour l'emploi*, Université de Liège, Liège, 2000.

⁷ Levesque, B., *Emploi, économie sociale, développement local*, in Comeau, Y., I. Favreau, B. Levesque et M. Mendell, *Presses de l'université de Québec*, 2001.

⁸ Salamon, L. M., *Philanthropie, économie sociale, troisième secteur: définitions et concepts, mythes et réalités*, document présenté lors du séminaire organisé par l'Institut de recherche économique de la Caisse des Dépôts et Consignations, Paris, 2002.

че организациите с цел неформирание на финансов резултат¹ представляват в Европа „един обособен самостоятелен сектор, съставен от много на брой организации, създаващ възможности за заетост на индивидите и е бил добре изграден в по-голямата част от европейските страни много преди анализаторите и изследователите да го открият“². Специалистите в тази област са единодушни, че след 70-те години на миналия век в Европа се появяват нови формирания с нестопанска цел, отличаващи се от традиционните. Правното им и данъчно регулиране в различните страни не е идентично³, но с оглед целите на настоящата разработка по-съществени са основните им характеристики, които могат да бъдат дефинирани в следните параметри:

- Създават се в духа на „предприятия“ и дейността им е продуктивна – целта им е да доставят услуги, отговарящи на нуждите на обществото, които държавните структури не покриват, а не да изпълняват ролята на „довереник“. За да изпълнят своята мисия, те трябва да набавят ресурси както от дарения, така и от собствена икономическа активност.
- Характерна е тенденцията към иновация на видовете предлагани услуги, на групите цели и на организацията на разпределение на ресурсите.
- Вниманието им е насочено към създаване на нови форми на заетост за индивиди, чието реинтегриране в обществото е затруднено (например млади хора, останали безработни за дълъг период).
- Приоритет на тяхната дейност са нуждите на конкретна общност на локално равнище и създаването на тесни връзки с тази общност.
- Въпреки че тези организации не разпределят печалба, този аспект не е първият и репрезентативен за тяхната характеристика. Водещото начало са ясната дефиниция на търсената цел в социален план, представителството на различни социални групи и демократичният контрол и управление на дейностите.

В сравнение с традиционните организации с нестопанска цел в Европа новите са:

- по-автономни: техните средства са от различни източници – собствени и дарения;
- влизат в договорни отношения с публичните структури и участват в тях като равностойни независими партньори;
- по-внимателни са при създаването на работни места, особено за лишените от благоразположение индивиди, и са по-склонни да се кооперират с търговски предприятия;

¹ Превод на термините „Nonprofit organizations“, „Non-for-profit organizations“, „Organismes a but non-lucratif“.

² Borzaga, C. et Alceste, Santuari, Op. cit., p. 35.

³ Цит. по Златарева, М., с. 92-93; например: „В Белгия успешната регистрация „на една организация „като фондация води до освобождаване от данъци, затова властите имат по-голямо право и задължение да проучат организацията по време на процеса на регистрация.“; „В Австрия се предвижда за всички сдружения данъчни облекчения при наличие на следните условия: сдружението трябва да служи изключително и непосредствено за общоползна, благотворителна и религиозна цел“.

- по-внимателни са при дефинирането на структурата на собственост с оглед гарантиране участието на всеки един в автономното управление;
- локализирани са в определено място и са със скромни размери, докато традиционните структури с нестопанска цел са често с големи размери и осъществяват дейност в национален мащаб;
- съсредоточени са върху нови услуги, непредлагани от други организации, и върху новаторски методи, за да отговорят на обществените нужди;
- получаването на възхвала и благодарност за дейността им не е сред първостепенните им цели.

1.3. Историческо развитие на организациите с нестопанска дейност в САЩ

Американската правна система се корени в английското обичайно право, но за разлика от него през 50-те и 60-те години на XX век Конгресът на Съединените щати дефинира понятието „обществено право“¹ и прави разграничение между публични благотворителни организации и частни фондации². В американската, както в английската правна система, се появява повече загриженост за целите, отколкото за формата на организациите. До 60-те и 70-те години епизодично някои автори приемат, че организациите с нестопанска дейност могат да представляват самостоятелен сектор³. По-голямо внимание се обръща на индустрията и на специфичните области като социалните услуги, здравеопазването, образованието, изкуствата, дори и „филантропията“⁴. През 70-те години се оформя концепцията за един сектор, обединяващ организации, функциониращи в различни области, създадени на доброволни начала и водени от благотворителни цели, които не могат да бъдат причислени нито към сектора на търговските предприятия, нито към публичния сектор⁵. По това време безпокойството, манифестирано от федералното правителство по повод нарастващата мощ на частните фондации, предоставящи големи дарения, го провокира да говори за самостоятелно функциониращ сектор, наречен „трети сектор“. Към този сектор по-късно са причислени и други видове организации, осъществяващи филантропни и общественнополезни дейности⁶.

В края на 70-те години се наблюдава засилване на позициите на „третия сектор“ след прилагането на социалните програми, лансирани от администрациите на президентите Кенеди и Джонсън: „милиарди долари бяха инвестирани в икономиката в опит да се разрешат проблемите, предизвикани от бедността,

¹ Понятие, което не съществува в българската юридическа литература.

² Цит. по Златарева, М., Цит. съч., с. 54.

³ Hall, Peter D., *Inventing the Non-profit Sector*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1992.

⁴ Bremner, Robert H., *American Philanthropy*, University of Chicago Press, Chicago, 1988.

⁵ Dennis, Young R., *Nouvelles tendances du secteur a but non lucratif aux Etats-Unis*, University Case Western Reserve, Cleveland, 2003.

⁶ O'Connell, Brian, *Powered by Coalition*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1997.

здравеопазването, общественото развитие, образованието, екологията и изкуствата“¹. Относително формален, но стабилен до този момент, секторът с благотворителна цел започна да се развива със собствена динамика, поддържан от правителство, което счита, че е за предпочитане при разтварянето на „ветрилото“ на социалните услуги да се финансират организациите с цел неформирание на финансов резултат, отколкото да се разширява административният апарат². Съществуващите организации придобиват тласък, създадени са нови и секторът с цел неформирание на финансов резултат реализира бърза експанзия³. Стагнацията, отличаваща американската икономика в края на 70-те години, после твърде консервативната политика на администрацията на президента Рейгън през 80-те години на миналия век доведоха до нови промени в сектора от нестопански организации в САЩ. Администрацията на Рейгън подценява значението и ролята на публичното (държавното) финансиране за организациите с цел неформирание на финансов резултат, осланяйки се на илюзията, че доброволните и благотворителни акции по едни или друг начин ще компенсират изцяло прекратяването на държавното финансиране. В много сфери федералните програми бяха „драконовски“ намалени, бързото развитие до този момент на „третия сектор“ е спряно и организациите с нестопанска цел бяха принудени да търсят нови източници на финансиране⁴. Тези организации успяха да се адаптират и да излязат от кризата на 80-те години на миналия век, научавайки, че трябва да търсят нови източници на финансиране както в правителствените и местни управленски структури, така и в частния сектор. Нестабилният период ги научи на най-важния урок, а именно, че те трябва да се справят сами и че държавният сектор невинаги предлага източници на финансиране в дългосрочен план. Вторият генерален извод, до който те достигнаха, е, че не могат повече да чакат традиционните благотворителни програми и доброволните дарения да се развият достатъчно, че да компенсират дефицита във финансирането на все по-амбициозните им проекти.

Трусовете на последните три десетилетия позволиха на американските организации с нестопанска цел да се подготвят за предизвикателствата на 90-те и следващите ги години. „Третият сектор“ беше разбрал, че трябва да „печели“ средствата за своите цели и да е по-малко зависим от правителството и от традиционните донорски източници. Още повече, че той влизаше в ерата, в която намалява влиянието на държавния сектор и в която пазарът става все по-доминиращ както в САЩ, така и в останалите страни на планетата. Капацитетът на „държавата закрилник“ да предоставя реално решение на социалните проблеми се поставя под съмнение. В противовес се счита, че приватизацията е необходима, за да позволи на страните да достигнат равнище на ефективност, което изисква глобализация на икономиката. „Организациите с цел

¹ Dennis, Young R., *Op. cit.*, p. 67.

² Salamon, L.M., *Partners in Public Service*, The Johns Hopkins University, Baltimore, 1995.

³ Hodgkinson, Virginia A., et al., *Non-profit Almanac 1992-1993*, (Hodgkinson, Virginia A.; Weitzman, Murray S.; Toppe, Christopher M.; Noga, Stephen M.); Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1992.

⁴ Salamon, L.M., *Partners in Public Service*, The Johns Hopkins University, Baltimore, 1995.

неформирaне на финансов резултат се озоваха в сърцето на проблема и на неговото решение. Като елемент на частния сектор те единствени имат достъп до енергията на дарителите, до динамиката на благотворителните сдружения и до предприятията, имащи социални цели, те трябваше да намерят новаторските и ефективни пътища, за да отговорят на социалните предизвикателства, които „гържавите покровители“ не можеха повече да управляват. Успоредно с това им се налагаше да намерят нови източници на финансиране и да дефинират отново „поведението“ си по отношение на търговските предприятия от частния сектор¹. Днес американските организации с нестопанска цел са наясно, че трябва да се научат да съществуват и да действат в условията на една „безмилостна“ пазарна икономика. Главният извод за тях беше, че оттук нататък разрешаването на социалните проблеми в една епоха, „проповядваща недържавно задоволяване на обществени нужди“, ще бъде техен приоритет². „Тези организации станаха съхранител на добрата част на „социалния капитал“, върху която обществото желае в бъдеще да постави и съгради системата си за социална протекция“³. За да отговори на очакванията, секторът от организации с нестопанска цел потърси ресурси на пазара, като се опита да не губи своята специфика в сравнение с класическите търговски предприятия. В това търсене се открояват следните тенденции: еволюция на източниците на финансиране; лансиране на нови рискови предприятия; въвеждане на партньорство с търговските предприятия; адаптация към изискванията на един пазар, отличаващ се с разнообразие на донори и консуматори и накрая модификация на самите организации. От трите основни източника на постъпления в организациите с нестопанска цел – дарения, гържавни фондове и приходи с търговски произход, именно на последните се дължи бързото развитие на „третия сектор“ в САЩ⁴.

2. КРИТИЧЕН АНАЛИЗ НА ТЕОРЕТИЧНИТЕ КОНЦЕПЦИИ ЗА ОРГАНИЗАЦИИТЕ С НЕСТОПАНСКА ДЕЙНОСТ

При съпоставянето на американската система с европейския опит ясно се открояват два различни модела. Докато в САЩ предимство имат индивидуализмът и частните формирования, в Европа правителствените структури са все още тези, които осигуряват голяма част от социалните услуги⁵. Тези две концепции, твърде различни по отношение на ролята на правителството и гържавата в общественния живот, предопределят и различни роли на организа-

¹ Dennis, Young R., *Nouvelles tendances du secteur à but non lucratif aux Etats-Unis*, University Case Western Reserve, Cleveland, 2003, p. 68.

² Dennis, Young R., *Op. cit.*, p. 69.

³ Backman, Elaine V. & Stephen Rathgeb-Smith, *Healthy Organizations, Unhealthy Communities, Non-profit Management and Leadership*, vol. 10:4, c. 355-373.

⁴ Dennis, Young R., *Op. cit.*, p. 69.

⁵ Salamon, L.M. et Anheier, H.K., *The Emerging Sector. An Overview*, The Johns Hopkins University, Baltimore, 1994.

циите с нестопанска дейност. В САЩ организациите са считани за предприятия, те се подчиняват на принципите и нормите на конкуренция, както всички останали предприятия. Единствената разлика от предприятията в другите сфери е, че те са задължени да реинвестират техните евентуални печалби в организацията и не могат да разпределят печалба между управляващите или собствениците. На етапа, на който европейските правителства започнаха да приемат, че частните организации могат да играят роля, макар и ограничена, при доставянето на социални услуги, организациите с нестопанска цел станаха неизбежно обект на процес на институционализиране.

Сравнителният анализ между европейския и американския опит ни дава основание за два извода:

- Първо, докато в Европа съществува система за социална „универсална“ протекция, както и система на публична политика, в САЩ разполагат само с една система от правила, за да бъде осъществена връзката между икономическата активност и повелите на традицията и на идеологията в политиката.
- Второ, американците признават и съдействат създаването на всички видове организации с цел неформирание на финансов резултат, като се отдава предимство на целите, а не на формата на организациите. За европейските организации правилото за неразпределение на печалба има по-малко значение от юридическите форми и организационни структури.

От теоретична гледна точка понятията, приложими за организациите с цел неформирание на финансов резултат, са многобройни и различни в зависимост от доминиращите характеристики. Най-често срещаното понятие се свързва с концепцията за „сектор“. По този начин се търси възможност да се подчертае разликата между тези организации, от една страна, предприятията, формиращи финансов резултат, и публичните организации, от друга. Ако се придържахме към влиянието и мнението на американските икономисти, принципът за неразпределение на печалбата е най-характерният за тези организации и за сектора, към който те принадлежат. В последните години сред американските специалисти в резултат на анализа на европейския опит се поставя следният въпрос: могат ли организациите, които имат различни характеристики от принципа за неразпределение на финансовия резултат или като допълват този принцип, да изпълняват ефикасно социални, обществени и благотворителни цели? Отговорът на този въпрос води до нови измерения в разбирането на същността и ролята на организациите с нестопанска цел.

Направеният анализ на историческото развитие на организациите с нестопанска дейност в национален и международен аспект ни дава основание за следните обобщения на проблемите при дефиниране на характеристиките и обхвата на този специфичен субект на изследване:

- Липса на единно становище за термин, дефиниращ организация, създадена с цел неформирание на финансов резултат и задоволяване на обществени потребности, непокрити от други сектори на икономиката.
- Неяснота в обхвата – всички (правоспособни и неправоспособни организации) или само правоспособните организации да се включват в обхвата на този субект.

- Няма единно становище дали само правоспособните организации могат да бъдат детерминирани като организации с нестопанска дейност.
- Липса на единство по отношение на критериите за разграничаване на организациите, а именно: кое е водещото начало – обществената полза, неразпределението на финансовия резултат, формата на закона или следва да се приложи комплексен подход за това, дали водещото начало ще е обществената полза, неразпределението на финансов резултат, формата на закона, или ще се прилага смесен подход.
- Неяснота по отношение на разбирането на понятието „обществена полза“ и по отношение на това, какви да са критериите за нейното определяне.
- Отсъствие на единно становище за параметрите, в които една организация може да извършва своята дейност:
 - детерминиране на обхвата на дейността – дали трябва да извършва само дейност с идеална цел, или може да извършва и стопанска дейност;
 - ако една организация извършва стопанска дейност, как ще се разграничава дейността, която е пряко свързана с основните цели, от дейността, която има различен характер, но приходите от нея се използват за основната цел, за която е регистрирана.

Решаването на тези проблеми би довело до определянето на адекватно на настоящите процеси и тенденции понятие за организациите с нестопанска дейност, както и на концептуалната рамка на счетоводното интерпретиране на тяхната дейност.

Нашето мнение е, че организациите с нестопанска цел играят значителна роля в обществения живот на една страна. На пръв поглед наименованието им се свързва само с твърде частни интереси на група хора. Но това е само на пръв поглед. Двигатели на обществените организации с нестопанска цел са хора от всички професии и области на живота, затова действат в неизброимо широк диапазон. Те се проявяват под формата на политически групировки, религиозни общности, благотворителни фондации, природозащитни организации, спортни дружества, автомобилни клубове, научноизследователски институти, технически обединения, читалища, центрове за професионално обучение, клубове за защита на професионални интереси – като съюз на потребителя, на търговеца, на дребния производител, на занаятчиите, на преселниците и други. Организациите с нестопанска цел са израз на гражданските инициативи в областта на здравеопазването, образованието, културата и социалното осигуряване. Следователно организации с нестопанска цел има във всички области на живота.

Ролята и значението на организациите с нестопанска дейност се определят не само от широката приложима област, но и от функциите, които те изпълняват, които освен социални могат да са политически и икономически:

- Организациите с нестопанска цел дават конкретен смисъл на конституционно защитените свободи – свобода на сдружаването и свобода на словото. Те обективират предоставените от Конституцията и международните договори граждански права и стават проводници за завоюването им.
- Организациите с нестопанска цел мотивират към плурализъм и съдействат за приемането на толерантността на по-голяма част от обществ-

вото. Създаването на клубове с различни интереси, възгледи, убеждения приучват членуващите към уважение на различията между хората.

- Организациите с нестопанска цел могат да поемат част от дейностите, извършвани от държавните институции. Приватизацията на социални и културни държавни организации освобождава държавата от част от тежестите на управлението и прокарва пътя на придвижването на съвременната демокрация.
- Организациите с нестопанска цел предлагат по-ефикасни обществени услуги, отколкото държавните. Разходите по извършването им са по-малки, защото организациите могат да привличат доброволци и дарители, а наличието на състезателност между тях води и до по-високо качество. Дори държавата да плаща за тези услуги, те остават по-изгодни и ефективни.
- Образователните институции, наричани интелектуални банки, привличат талантиливи личности, които имат възможност да се съсредоточат в детайли към даден проблем и да предложат творческо решение на проблеми с голяма социална значимост. По този начин правителството има достъп до качествена експертиза, а същевременно се формира и модел на социална активност на гражданите¹.

От накратко проследената историческа динамика в предходните параграфи се оформя изводът, че няма единно становище за същността и обхвата на сектора от икономиката с нестопанска насоченост както в страните с установена вече практика и теория за организациите с нестопанска цел, така и в България. Фактът, че съществува повече от един термин за един и същ субект, утвърдил вече своето място и значение за обществено-икономическото развитие, е поредното доказателство за съществуващите трудности и проблеми, чието разрешаване не би следвало да се отлага в дългосрочен план. Съпоставяйки наложилите се български и чужди концепции, ще се опитаме да дефинираме понятие за всички организации в страната, чиято крайна цел от дейността е не формиране на финансов резултат, а социално подпомагане, „омекотяване на ударите“ от развиващата се пазарна икономика и издигане качеството на живот на обществото.

Най-често срещаните концепции в чуждестранната литература са: „социална икономика“ (*économie sociale*), „социално предприятие“ (*entreprise sociale*), „сектор без печалба“ (*non-profit sector*), „сектор без цел печалба“ (*secteur sans but lucratif; secteur à but non-lucratif*), „неправителствени организации“ (*organisations non-gouvernementales*), „гражданско общество“ (*société civile*), „трети сектор“ (*tiers secteur*), „организации без печалба“ или „не за печалба организации“ (*Non-profit organizations, Non-for-profit organizations*). Всичките тези термини най-общо се отнасят до една и съща идея: че това е сектор, който се намира между държавата и пазара, който обхваща дейности със социална насоченост, чиято цел не е да разпределя печалба и който представлява значима социална и икономическа сила – ключов елемент за социалната политика на всяка страна.

¹ Рътсен, Д., Регулиране на гражданското общество. Правен и данъчен режим на юридическите лица с нестопанска цел, Варна, 1996.

Исходна точка за дефинирането на понятието за организациите с нестопанска насоченост е **концепцията за „гражданското общество“ (Société civile)**¹. Според нея гражданското общество е област, намираща се между домакинствата и държавата, в която е създадена възможност за социална организация и координирана и съгласувана дейност. Тя обхваща всички доброволни сдружения на граждани, независимо дали те са, или не са политически мотивирани и активни: сдружения от предприятия или синдикати, неправителствени организации, църковни организации, групи по интереси или частни цели. Тези сдружения са градивните елементи на „гражданското общество“, но нито едно от тях не може да бъде индивидуален представител на всички останали. Много често понятието „гражданско общество“ се заменя от понятието „неправителствени организации“, но „неправителствените организации не предизвикват същите позитивни чувства, както терминът „гражданско общество““.²

Понятието **„социална икономика“ (économie sociale)** се появява във Франция в края на XIX век и се използва през XX век, за да се посочат различните дейности за подобряване на условията на работа на колективите и за повишаване на качеството на живот на индивидите. В англо-саксонските страни тази концепция се отнася не само до стоки и услуги от организации с нестопанска цел, но и до частни предприятия, в които акционерите са задължени по силата на акционерния устав да извършват социални дейности, за които предприятието се е ангажирало. Организациите, които се включват в понятието „социална икономика“ сдружения, фондации, кооперации и организации за взаимна помощ³. Концепцията за „социална икономика“ е с много по-широк обхват от тази за „третия сектор“, тъй като не е поставено като изискване да не се разпределя доход на собствениците.

Под **„социално предприятие“ (entreprise sociale)** се разбира организация, чието частна дейност е насочена към обществен интерес и към новаторски решения на проблеми с изключително социална насоченост, а не към реализиране на максимална печалба. „Социалните предприятия“ са организации, които се намират между частния и обществен сектор, но се различават от останалите организации от т.нар. „трети сектор“ по това, че се занимават със стопанска дейност, за да могат да реализират социалните си цели и да си осигурят финансова самостоятелност. Те обединяват в себе си качества на предприятията от стопанския сектор и силната социална насоченост на „третия сектор“. „Социалните предприятия“ могат да се представят под различни

¹ Kestemart, M. Soumeryn & Thierry Afschrift, A.S.B.L. Vade Mecum des associations sans but lucratif, Quatrième édition, Creatif, Bruxelles, 1991.

² Noya, A. & Nativel, C., „Le secteur à but non lucratif dans une économie en mutation“, Organisation de coopération et de développement économiques (OCDE), Paris, 2003, p. 336.

³ **Организации за взаимна помощ (Mutuelles)**. Организация, собственост на членовете си, управлявана от тях и обслужва техните интереси. Обикновено членовете предвиждат една обща услуга или услуги (най-често става дума за застраховане, кредитиране или осигуряване), от която или от които ще се възползват всички. Формата може да бъде различна - група за взаимопомощ, приятелска група или кооперация.

форми: организации, собственост на работниците и служителите; общности за взаимно кредитиране; кооперации; социални кооперации; общности за развитие; организации, свързани с пазара на труда.

Най-позната от всички дефиниции е тази, дадена от University Johns Hopkins¹, Балтимор, САЩ, получила популярност като „Nonprofit organizations“ или „Non- for-profit organizations“ („организации без цел печалба“ или „не за печалба организации“). Според нея секторът обхваща доброволни, частни и автономни организации, които не разпределят печалба, като: болници, университети, социални кръгове, професионални сдружения, центрове за помощ, екологични организации, центрове за семейни консултации, спортни клубове, центрове за професионално обучение, сдружения за правата на човека и др. Сходно, но по-обхватно е определението на Е. Джон Ларсон (E. John Larsen)² от Университета на Южна Калифорния, САЩ. Към „организациите без печалба“ той причислява: погребални организации, граждански организации, колежи и университети, културни институции, братски организации, болници, трудови съюзи, библиотеки, музеи, организации за изкуства и галерии, политически партии, частни и обществени фондации, частни начални и средни училища, професионални сдружения, масмедии, религиозни организации, изследователски и научни организации, социални и „кънтри“ клубове, търговски асоциации, доброволни здравни и социални организации, общности на ботаници и зоолози. Изрично е уточнено, че извън сферата на „организациите без цел печалба“ остават всички правителствени формирования с подобна насоченост. Основните характеристики на тези организации са: извършване на услуги с обществена полза; мотивация за дейността не са печалбата и разпределението ѝ; финансирани са от дарения и доброволни вноски от гражданите³.

В европейските страни невинаги се приемат гореизложените формулировки за обхвата на организациите, създадени с цел нереализиране на печалба. Съществува мнение⁴, че параметрите на този сектор от икономиката могат да варират в различните страни в зависимост от историята и националните традиции. Изразите „secteur sans but lucratif“ (сектор без цел печалба) или „secteur à but non-lucratif“ (сектор с цел непечалба), използвани от френскоговорящите страни, означават преди всичко, че не се разпределя печалба. Терминът „secteur sans but lucratif“ (сектор без цел печалба) се отличава от европейската концепция за „социална икономика“ (économie sociale), която включва в обхвата си кооперациите и техните предприятия. Успоредно съществува и мнението, че „разликата се „замъглява“, когато секторът се изучава под ъгъла на емпиричните търсения“⁵, тъй като разпределението на печалбата в кооперациите и организациите за взаимна помощ е ограничено от вътрешни и външни правила.

¹ www.jhu.edu/_cnp/

² Larsen, E. John, Modern Advanced Accounting, Sixth edition, Mc Graw-Hill, 1994, p. 705.

³ Ibidem, p. 707.

⁴ CIRIEC, Les entreprises et organisations du troisième système. Un enjeu stratégique pour l'emploi, Université de Liège, Liège, 2000, p. 13.

⁵ Borzaga & Defourny, The Emergence of Social Enterprise, Routledge, Londres, 2001.

Терминът „трети сектор“ (*tiers secteur*) е често използван като синоним на „социална икономика“ (*économie sociale*) и „сектор без цел печалба“ (*secteur à but non-lucratif*), но той е много по-ограничителен в сравнение с тях, тъй като включва благотворителните организации и организациите за взаимна помощ, но изключва кооперативите и частните предприятия. Той е детерминиран като „сектор, обхващащ различни социални цели между публичния и частния сектор, със собствени вътрешни правила и организация“¹. Източниците на финансиране на сектора са публичният и частният сектор. Идеята да се създаде „трети сектор“ от икономиката предизвика през годините оживени дискусии и страх секторът да не се превърне в „кошче за отпадъци“ за индивидите и организациите, отхвърлени от публичния и частния сектор. За да се избегне тази тенденция и да може „третият сектор“ да се превърне в пътеуказател и добре обмислен компонент на икономиката, е необходимо да се избегне противопоставянето му с другите сектори и да се гледа на него като на естествена спойка на обществото и необходим елемент за развитието в дългосрочен план.

Изводът, който се налага при анализа на представените основни концепции, е, че всеки един от използваните термини акцентира основно върху един аспект на сектора, което предопределя различните наименования за едно и също явление в обществото и икономиката. Вж. например табл. 1.

Таблица 1

Термин (понятие)	Акцент по дефиниция
1	2
„сектор без печалба“ (non-profit sector)	Липсата на разпределение на печалба
„secteur sans but lucratif“ (сектор без цел печалба) или „secteur à but non-lucratif“ (сектор с цел непечалба)	Не се разпределя печалба. Терминът „secteur sans but lucratif“ (сектор без цел печалба) се отличава от европейската концепция за „социална икономика“ (<i>économie sociale</i>), която включва в обхвата си кооперациите и техните предприятия.
„трети сектор“ (<i>tiers secteur</i>)	Показва мястото на сектора между държавата и пазара.

¹ Noya, A. & C. Nativel, Le secteur à but non-lucratif dans une économie en mutation, Organisation de coopération et de développement économiques (OCDE), Paris, 2003, p. 327.

Продължение

1	2
„социално предприятие“ (entreprise sociale)	„Социалните предприятия“ са организации, които се намират между частния и обществен сектор, но се различават от останалите организации от т.нар. трети сектор по това, че се занимават със стопанска дейност, за да могат да реализират социалните си цели и да си осигурят финансова самостоятелност. Те обединяват в себе си качества на предприятията от стопанския сектор и силната социална насоченост на третия сектор.
„социална икономика“ (économie sociale)	Организациите, които се включват в понятието „социална икономика“, са: сдружения, фондации, кооперации и организации за взаимна помощ. Концепцията за „социална икономика“ е с много по-широк обхват от тази за „трети сектор“, тъй като не е поставено като изискване да не се разпределя доход на собствениците.

Разнопосочните търсения на специалистите и невъзможността на този етап да бъдат с прецизност детерминирани границите на сектора с дейност, насочена към социални цели, а не към реализиране на печалба, насочват предположенията на Европейската комисия да говори за **„трета система“ (tiers système, troisième système)**. Това понятие, създадено през 1997 г., обхваща социалните и икономическите области, представлявани от „кооперациите, организациите за взаимна помощ, сдруженията и фондациите, както и от всички местни инициативи за създаване на дейности, целящи да отговорят и да осигурят услуги и стоки, за които нито публичният сектор, нито пазарът могат да намерят адекватно решение“¹. Що се отнася до сферата на приложение на изброените форми на организации, в проекта „Troisième système et l'emploi“² бяха детерминирани следните сектори: на социални и сходни на тях услуги, на заобикалящата среда и на изкуството.

3. АКТУАЛИЗИРАНЕ НА ПОНЯТИЕТО „ОРГАНИЗАЦИЯ С НЕСТОПАНСКА ДЕЙНОСТ“

Няма единно становище и в теорията и практика в нашата страна по отношение на организациите със социална насоченост и обществена полза, а не с цел формиране на печалба. Най-често срещаните термини са: „неправителствени“ или „недържавни“ организации; „юридически лица с нестопанска цел“ (формулировка използвана в едноименния закон); „предприятие с нестопанска дейност“;

¹ Noya, A. & C. Nativel, Op. cit., p. 335.

² www.europa.eu.int/comm/employment_social/empl_esf/3syst/tsf_fr.htm

„организации с нестопанска цел“; „организации от нестопанския сектор“; „трети сектор“; „организации с идеална цел“.

По мнение на автора най-разпространено, но и най-неточно е наименованието **„неправителствени“ или „недържавни“ организации**. На практика много фондации и сдружения се самоопределят и като неправителствени организации (например фондация „Ресурсен център“, фондация БЕВА¹). Считаме, че към понятието „неправителствени“ или „недържавни“ организации трябва да се подходи с известни уточнения. Споделяме становището на М. Златарева, че неправителствени (недържавни) са не само всички организации с идеална цел, но и повечето от организациите от стопанския сектор: „недържавни могат да се нарекат всички търговски дружества, които са образувани с частен капитал, включително и тези, в които има държавно участие.“ Затова тя счита, че за прецизност при организациите с нестопанска цел „следва да се използват термините „неправителствени или недържавни организации от нестопанския сектор““².

Популярност в последните години – след приемането на Закона за юридическите лица с нестопанска цел, придоби наименованието **„юридически лица с нестопанска цел“**. Според закона двата основни субекта, включени в обхвата на понятието, са фондации и сдруженията. Законът за юридическите лица с нестопанска цел *визира само и изрично тях*, като допуска създаването на юридически лица с нестопанска цел в частна полза и на юридически лица с нестопанска цел за общественополезна дейност. Следователно терминът „юридически лица с нестопанска цел“ включва: сдружения и фондации в частна полза и сдружения и фондации в обществена полза. Законът в параграф 2 от предходните и заключителните разпоредби ясно посочва, *че субектите – политически партии, организации с дейност, присъща на вероизповедание, и синдикални сдружения, са различни и ще се уреждат със специални закони*. Сходно по обхват е и понятието **„предприятие с нестопанска дейност“**, детерминирано в действащата НСС 9 – Представяне на финансовите отчети на предприятията с нестопанска дейност³. Параграф 2 уточнява: „В този стандарт се използва определение със следното значение: Предприятие с нестопанска дейност – сдружения, фондации, създадени по реда на действащото законодателство, с което се урежда тяхната дейност“. Прави впечатление, че определението следва приетите постановки в Закона за юридическите лица с нестопанска цел, въпреки че в §1 на същия стандарт е залегнала една по-широка като обхват концепция: „Този стандарт се прилага от всички предприятия с нестопанска дейност, създадени и регистрирани съгласно действащото законодателство“. Така формулиран, обхватът на приложение не изключва другите организации с нестопанска цел и не ограничава до определените от Закона за юридическите лица с нестопанска цел. Подобно разминаване в съдържанието на понятието „юридически

¹ Спасова, Г. и др., АБВ на работата на неправителствените организации с медиите (Галина Спасова и Жана Николова), второ издание, С., 2003, с. 58-60.

² Златарева М., Юридически лица с нестопанска цел, Сиела, С., 2002, с. 57.

³ Постановление № 37 на Министерския съвет, обн. ДВ, бр. 22 от 22.07.2002 г., в сила от 01.01.2002 г.

лица с нестопанска цел“ между закона и действащия до 01.01.2002 г. НСС 31..., (Представяне на счетоводните отчети на юридическите лица с нестопанска цел)¹ констатира и проф. д.и.к.н. Д. Дамянов: „ по-широката класификация и определение се съдържат в НСС 31 ..., защото освен сдружения и фондации към юридическите лица с нестопанска цел се включват и политически партии, читалища, съюзи и гр. Към други могат да се отнесат: религиозни организации, асоциации, стопански или търговски камари или палати“².

Някои автори (Иван Дочев, д.е.с. и колектив)³ употребяват равнозначно понятията „юридически лица с нестопанска цел“, „организации с нестопанска цел“ и „неправителствени организации“, като влагат в тях едно и също съдържание: фондации и сдружения. При характеризиране на сферите на дейност на „юридически лица с нестопанска цел“ обаче те значително разширяват обхвата им: „ В зависимост от дейността, която осъществяват, те биват: 1) Неправителствени организации, чиято основна дейност са дарения и финансиране на трети лица за постигане на конкретни цели... 2) Неправителствени организации, чиято основна дейност е да извършват определени обществени услуги. Не е малък и броят на бизнес асоциациите и клубовете, които са насочени към оказване на услуги на своите членове “⁴.

Последните те наричат „**оперативни нестопански организации**“⁵ и с това въвеждат ново понятие в родната литература при изучаването на този вид предприятия.

Терминът „юридически лица с нестопанска цел“ използва в „ по-универсално значение от даденото в Закона за юридическите лица с нестопанска цел и в Национален счетоводен стандарт 9 “⁶ и доц. д-р Кр. Йорданов. Според него „ към групата на сдруженията и фондации могат да се включат и други гражданскоправни субекти. Към тях могат да бъдат отнесени синдикални организации и организации на работодателите, придобили качеството на юридически лица по смисъла на чл. 49, ал. 1 от Кодекса на труда; политически партии, спортни федерации, религиозни институции, културни организации, народни читалища “⁷.

¹ Национални счетоводни стандарти. Национален сметкоплан. Закон за счетоводството. София, Форком, 2000 г., с. 205; Определението съгласно НСС 31(отм.) е следното: „Юридическите лица с нестопанска цел са юридически лица, създадени по реда на отделни нормативни актове, чрез които се регламентира тяхната дейност“.

² Дамянов, Д.Н., Счетоводство на юридически лица с нестопанска цел, Академично издателство „Ценов“, Свищов, с. 6.

³ Дочев, И. и гр. Счетоводство на юридически лица с нестопанска цел (Иван Дочев, д.е.с., Снежана Николова, д.е.с., Лидия Милева, Беатриче Маврова, Велико Шербанов), Фондация „Ресурсен център на неправителствените организации в България“, С., 2000, с. 7-9.

⁴ Пак там, с. 7-8.

⁵ Пак там, с. 8.

⁶ Йорданов, К., Методически подходи при одита на юридическите лица с нестопанска цел (Доклад на Международна научно-практическа конференция „Прегизвикателствата пред стопанската отчетност, анализа и одита в процеса на присъединяване към Европейския съюз“), Свищов, 27-29 май 2004, с. 472.

⁷ Пак там, с. 472.

Привърженици на по-широкия обхват на термина „предприятия с нестопанска дейност“ са и представителите на практиката. Според някои от тях¹ към предприятията с нестопанска цел могат да бъдат причислени: „сдружения, фондации, съюзи, политически партии, стопански камари, религиозни организации, спортни дружества, читалища и пр. и са създадени за осъществяване на благотворителни, културни, образователни, спортни и други дейности, както и защита на граждански или авторски права, на синдикални интереси и други“. Сходно е становището на д-р Ив. Златков, д.е.с.: „юридическите лица с нестопанска цел могат да бъдат сдружения, фондации, политически партии, читалища, съюзи и религиозни организации, асоциации, стопански и търговски камари и т.н.“².

Юристът М. Златарева предлага като събирателен на всички организации, занимаващи се с идеална цел, да се използва по-обобщен термин – „**организации с нестопанска цел**“ или „**организации от нестопанския сектор**“³, или само „**нестопански организации**“, респ. „**организации с нестопанска (идеална) цел**“⁴. Това обобщено наименование според нея включва освен сдруженията и фондациите по Закона за юридическите лица с нестопанска цел още: политическите партии и движения по Закона за политическите партии; организациите, осъществяващи религиозна или религиознопросветна дейност; синдикати и читалища. В своя труд „Юридически лица с нестопанска цел“⁵ тя дефинира по-широкия обхват на термина и класифицира по различни критерии организациите, които би трябвало според нея да бъдат включени в понятието⁶. М. Златарева счита, че организациите с нестопанска цел се различават според „устройството си, според сферата на действие в изпълнение на поставените от тях цели, според интересите, които защитават, според начина на възникване, според нуждата от допълнителна регистрация, според степента на държавен контрол“⁷. При прилагане на конкретни критерии могат да бъдат обособени различни класификации:

- ♦ Според **устройството им** организациите се делят на такива с корпоративно устройство и на юридически лица от типа учреждения без членски състав.
- Характерно за корпоративно устроените организации с нестопанска цел е, че са изградени на членствено начало. Членовете на организацията – физически или юридически лица, сами изготвят устава, в който определят начина на приемането на членовете, правата и задълженията им в организацията, възможностите за прекратяване на членството. Упра-

¹ Матова-Головина, А., Индивидуален сметкоплан на предприятията с нестопанска дейност, сп. „Счетоводство плюс“ бр. 9 от 2002 г.

² Златков, Ив., Счетоводство на юридическите лица с нестопанска цел, „Булсофт-1“ ЕООД § Иван Златков, С., 1999, с. 6.

³ Златарева, М., Цит. съч., с. 57.

⁴ Пак там.

⁵ Пак там, с. 76 - 80.

⁶ Пак там.

⁷ Пак там, с. 76.

вителните органи са най-често излъчени от членуващите. Такива организации са: *сдруженията, синдикалните организации, политическите партии*.

- Юридическите лица от типа учреждения нямат членска маса, поради което при учредяването им не се създават правила на поведение на членовете, какъвто е уставът. Учредителите не стават нейни членове, тяхната роля се свежда само до създаване на учредителния акт, с който се определят в основни линии целта, предоставеното имущество, органите и представителството на организацията. Такива организации са: *фондациите, БАН, частните висши училища*.
- ◆ Съобразно **сферата на действие** в обхвата на организациите се включват: *синдикални организации; научни сдружения; творчески съюзи; спортни клубове; туристически и ловно-рибарски сдружения; юридически лица, осъществяващи дейност, присъща на вероизповедание; благотворителни и спонсориращи фондации*.
- ◆ Според **интересите, които защитават**, обхватът на организациите може условно да бъде разделен на две групи: организации, които защитават свои, респ. на членовете си, нужди и предизвикателства, и организации, които са създадени с цел защита и подпомагане на интересите на обществото като цяло.
- Към организациите, които защитават интересите на своите членове, могат да бъдат причислени: *фондации и сдружения с дейност в частна полза; юридически лица, осъществяващи дейност, присъща на вероизповедание; професионални съюзи, политически партии със специфични цели и роли*.
- Организациите за защита на обществените интереси осъществяват своята дейност в различни области: в здравеопазването, науката, културата, изкуството, опазването на околната среда, защитата на бедните и неоправданите, защитата на човешките ценности и права. От своя страна те могат условно да бъдат разделени на следните две групи:
 - организации за общественополезна дейност по Закона за юридическите лица с нестопанска дейност – *сдружения и фондации в обществена полза*;
 - организации, които не са държавни, но на които е възложено извършване на публичноправни функции¹ – *Нотариална камара, обединяваща частните нотариуси; Адвокатски съвет, респ. адвокатски колегии, в който се впис-*

¹ Организациите, които наричаме с публичноправни функции, не са предвидени в Закона за юридическите лица с нестопанска цел и не се регулират от него. Те съществуват в обществен живот, регулирани от отделни закони. Тези организации принадлежат към т.нар. нестопански сектор, защото целта им не е преследване на стопански резултат, въпреки че в изпълнение на някои свои дейности те могат да реализират печалба, **но при всички случаи те се образуват като негържавни организации**. Функциите им са публичноправни, защото на някои от тях, като Адвокатския съвет и Нотариалната камара, е възложено да упражняват контрол и да осъществяват дисциплинарна отговорност спрямо членовете си; а други, като висшите частни училища, имат право да издават дипломи за завършено образование, които се признават и се погпечатват с печат с държавния герб.

ват всички практикуващи адвокати; Лекарски съюз и Съюз на стоматолозите в България; частни висши училища, които, без да са корпоративно устроени организации, извършват публичноправни дейности.

- ♦ В зависимост **от начина си на възникване** организациите могат да бъдат класифицирани като: организации, създадени със закон (*Нотариална камара, Адвокатски съвет*); организации, които подлежат на вписване в съдебния регистър (*сдружения, фондации, народни читалища*); организации, при които е необходима допълнителна регистрация (*организациите за общественополезна дейност* се вписват допълнително в централен регистър на Министерството на правосъдието; *читалищата* – в регистър на народните читалища при Министерството на културата; *младежките спортни организации* – в регистър на Държавната агенция за младежта и спорта; *частните културни организации* – в информационен регистър на културните организации при Министерството на културата и др.).
- ♦ Организациите с нестопанска цел могат да се различават и с **оглед степента на държавен контрол**. Организациите, които са се *самоопределили за извършване на общественополезна дейност* или на които са *възложени публичноправни функции*, търпят контрола на държавата в по-голяма степен от организациите, действащи в частна полза. Това се обяснява с финансовите и икономическите облекчения, които ползват, или с функциите, които изпълняват¹.

Това е най-пълната и систематизирана класификация към момента в нашата литература, представена от един автор и която излиза извън общоприетите представи под организации с нестопанска цел единствено да се разбира фондации и сдружения.

При дефиниране на разглеждания субект би следвало да се има предвид и класификацията, която самите организации в лицето на фондация „Ресурсен център“ правят в „Каталога на неправителствените организации“². На първо място, прави впечатление, че в каталога *освен фондации и сдружения* са включени още: *клубове* (например клуб „Отворено общество“, клуб на хумориста, клуб „Арт-терапия“, клуб на стопанския деятел и др.); *дружества* (например Дружество за балканско сътрудничество между жените, Дружество за образование на младежи и медийна педагогика „Фар“, научно-технически дружества, Българско дружество за защита на птиците и др.); *асоциации* (например Черноморска асоциация на жените, Асоциация „Социална алтернатива“, Асоциация за психосоциална защита „Адаптация“, Асоциация на варненски организации за превенция на наркоманите и др.); *съюзи* (например Демократичен съюз на пенсионерите, Съюз на учениците, Регионален съюз на болниците „Стара планина“ и др.); *общности* (например Черноморска правна общност); *центрове* (например Младежки образователен център, Балкански научно-образователен център); *камари*

¹ Например: народните читалища, които получават субсидии от държавния бюджет и изпълняват държавни културно-просветни задачи, след съдебна регистрация се вписват в регистър на Министерството на културата и са задължени да представят годишния си отчет за приходи и разходи в общината, на чиято територия се намират.

² Каталог на НПО, фондация „Ресурсен център“, изд. „Тракия -М“, С., 2002.

(например Българска строителна камара, Българска предприемаческа камара и др.); *институти* (например Институт за либерални изследвания, Институт за икономическа политика и др.); *движения* (Национално движение „Жени срещу рака“, Национално движение „Учени и майки срещу насилието“); *културни центрове* (Турски културен център – 21 век); *читалища*, *Български червен кръст*; *Международна академия на архитектурата*, *Национална младежка филхармония „България“*; *Национална студентска конфедерация*. На второ място, в каталога е представено групиране на организациите според вида на дейността, която осъществяват по отношение на набраните ресурси. Една класификация, която доближава и разширява становището на Иван Дочев, д.е.с. и колектив¹, като организациите са разделени на: *отпускащи средства*, *оперативни* и *смесени* (*отпускащи средства* и *оперативни* едновременно). В групата на „само отпускащи средства“, т.е. разпределящи събраните ресурси или *организации дарители*, е включена една организация. Доминиращи са оперативните (чиято дейност е насочена към оползотворяване на ресурсите за реализиране на основните цели или *функционални организации*) и смесените организации. Интересен елемент от каталога, явяващ се поредното потвърждение на факта, че организациите с нестопанска цел в България са вече утвърден и жизнеспособен организъм, проявяващ се в много сфери от живота ни, е направеното представяне по сфери на дейност на организациите. А те според съставителите са: изкуство и култура, образование, здравеопазване, социални дейности и благотворителност, медии, екология, човешки права и малцинствени групи, международно сътрудничество, религия, обмен на информация, научни изследвания, икономически анализи, подпомагане развитието на икономиката, спортни дейности, обучение и консултации. Видно е, че на практика организациите разпростират своето поле на изява в един широк периметър, излизащ извън рамките на дефинирания от отделните нормативни актове, визиращи юридическите лица с нестопанска цел.

За дефиниране на понятието за разглеждания субект е необходимо на първо място да бъде избран терминът, отговарящ на спецификата на структурите с нестопанска дейност, като се отчита световният опит и наложилите се исторически традиции в страната. В случая алтернативите са две: „организация“ или „предприятие“. Под **„организация“** според българския тълковен речник² се разбира: „1. Съчетание на нещо в една цялост, в стройна система .2. Група хора, обединена с обща програма, обща цел и задачи .3. Отделна местна единица като колективен член на партия.“; докато **„предприятието“** е: „Производствено, търговско или стопанско начинание, организирано и ръководено от съответно управление“³.

¹ Дочев, И. и др, Счетоводство на юридически лица с нестопанска цел (Иван Дочев, д.е.с., Снежана Николова д.е.с., Лидия Милева, Беатриче Маврова, Велико Шербанов), Фондация „Ресурсен център на неправителствените организации в България“, С., 2000, с. 7-9.

² Андрейчин, А. и колектив, Български тълковен речник (А. Андрейчин, А. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков и Цв. Тодоров), трето издание, изд. „Наука и изкуство“, С., 1973, с. 592.

³ Андрейчин, А. и колектив, Цит. изт., с. 761.

Друго определение за „**предприятие**“ е дадено в чл. 1, ал. 2 от Закона за счетоводството¹. „Предприятия са: търговците по смисъла на Търговския закон, юридическите лица, които не са търговци, бюджетните предприятия, непersonифицираните дружества и чуждестранните лица, осъществяващи стопанска дейност на територията на страната чрез място на стопанска дейност“.

От цитираните определения могат да се направят следните изводи:

- ♦ В понятието „предприятие“ акцентът пада върху осъществяването на стопанска дейност (производствена и търговска).
- ♦ Към „предприятията“ са причислени и всички публични структури: „Бюджетни предприятия са държавните и общински органи, техните структурни единици и всички икономически обособени лица, прилагащи бюджети, бюджетни сметки, извънбюджетни сметки и фондове по смисъла на Закона за устройството на държавния бюджет и Закона за общинските бюджети, както и държавните фондове и институции по задължителното осигуряване, държавните висши училища, Българската академия на науките, Българската национална телевизия, Българското национално радио и други лица и структурни единици, чиито сметки и операции се включват от Министерството на финансите в консолидираната фискална програма“².
- ♦ При понятието „организация“ се акцентира на съчетаването в една цялост, в стройна система на група хора, обединена с обща програма, обща цел и задачи.

Споделяме мнението, че основният диференциращ признак при организациите с нестопанска дейност е не предметът на дейност, а целта на формирането. Вярно е, че по стара традиция, възприета от германски и френски образци от XIX век, в българското законодателство основен конституиращ и диференциращ белег на правните субекти е т.нар. „предмет на дейност“, т.е. какво могат или не могат да осъществяват като дейност. Считаме обаче, че при този подход се смесват две качествено различни категории. Първата е **целта или целите**, с оглед на които се създава правният субект. Втората е **дейността или дейностите**, които този субект ще осъществява с оглед постигането на дефинираните цели. Необходимо е при определянето на понятието да се има предвид, че правните субекти и в частност юридическите лица не се създават заради самите правни субекти, а те са институционалното средство, чрез което индивидите постигат своите цели. Следователно, ако се приеме, че основният критерий е целта, а не дейността, по-целесъобразно би било да се говори за „**организации**“, а не за предприятия“. Възприемането на понятието „организация“ за формированията с нестопанска цел има и още едно предимство – по този начин в обхвата им могат да бъдат включени както правоспособните, така и неправоспособните (неформалните) структури, доказали своето място и значение за обществото, но игнорирани до този момент в различните класификации.

Вторият съществен проблем е дали при определянето на понятието трябва да фигурира изразът „нестопанска“ (дейност, цел или организация), тъй като по

¹ Обн. ДВ, бр. 98/16.11.2001г., в сила от 01.01.2002 г.

² Закон за счетоводството, Обн. ДВ, бр. 98/2001 г., Допълнителни разпоредби, § 1, т. 1.

този начин отново се връщаме към признака „дейност“ като определящ „Предметът на дейност е в основата на създаване на търговските дружества, а целта е определяща при създаването на сдруженията“¹. Историческият анализ на организациите, чиято крайна цел от дейността е не формиране на финансов резултат, а социално подпомагане, „омекотяване на ударите“ от развиващата се пазарна икономика и издигане качеството на живот на обществото, предполага да не се говори за вид дейност, още повече, че според нормативната уредба у нас на така нар. „юридически лица с нестопанска цел“ е разрешено да осъществяват стопанска дейност, подчиняваща се на определени ограничения. На трето място, ако се **въведе допълващ критерий „неформиране и неразпределение на финансов резултат“**, признат като основен в много страни за разграничаване на организациите, функциониращи в частна или обществена полза, от останалите стопански и публични формирования, не би било логично в събирателното понятие за тях да фигурира вид дейност.

Считаме, че по-прецизно би било да се приеме, че това са **„организации с идеална цел“**, като по-този начин се разширява периметърът на включените организации и акцентът се поставя не върху вида дейност, а върху целите (насочени към обществен интерес и към новаторски решения на проблеми с изключително социална насоченост, а не към реализиране на максимална печалба). Основните признаци, които трябва да ги диференцират от публичния сектор (държавен и общински) и от сектора на икономиката, чиято цел е формиране и разпределение на финансов резултат, са:

- ♦ Задоволяване на обществени и частни потребности на индивидите, непокрити от другите сектори на икономиката.
- ♦ Ненамеса на държавната администрация в организационния им живот и структура и защита на вътрешноорганизационната им автономия – принципи, доразвиващи основния конституционен принцип на свободата на сдружаването.
- ♦ Неформиране и неразпределение на финансов резултат независимо от вида на дейността, която осъществяват.
- ♦ Запазване на предназначението на имуществото за постигането на целите на организациите, включително и след нейното прекратяване.

По наше мнение тези са и признаците за диференциране на българския сектор от организации с нестопанска дейност или „трета система“, ако се използват понятията, наложени се в страните от Европейската общност в светлината на създаването на европейско юридическо лице с идеална цел. Същността и обхвата на „третата система“ в България се отличава със своя специфика и са резултат на особеностите в историческото развитие и традиции у нас. Тя е изграден от правоспособни и неправоспособни организации с идеална цел.

Към правоспособните могат да бъдат причислени организациите с идеална цел, които остават извън сферата на всички държавни и общински формирования с подобна насоченост и по-конкретно: читалища, настоятелства в училища и детски градини, камари и браншови организации, погребални организации,

¹ Златарева, М., Цит. съч., с. 75.

граждански организации, частни колежи и университети, културни институции, братски организации, частни болници, трудови съюзи, частни библиотеки, частни музеи, организации за изкуства, частни галерии, частни филхармонии, политически партии, частни и обществени фондации, частни и обществени сдружения, частни начални и средни училища, професионални сдружения, масмедии, туристически и ловно-рибарски сдружения; организации, осъществяващи дейност, присъща на вероизповедание, изследователски и научни организации, социални клубове, доброволни здравни и социални организации, общности и клубове по интереси (на ботаници, зоолози и еколози др.), организации за човешки права и малцинствени групи, организации за международно сътрудничество, организации за обмен на информация, организации за икономически анализи и за подпомагане развитието на икономиката, организации за спортни дейности, организации за обучение и консултации, културни центрове, Български червен кръст.

Към неформалните (неправоспособните) се причисляват всички организации с идеална цел, които не са персонално и имуществено обособени от членовете си за постигането на обща идеална цел. Тези организации не подлежат на съдебна регистрация и затова не могат да бъдат включени в графата „юридически лица“. Такива организации са: различни комитети, комисии, клубове по интереси, кръжоци, музикални, театрални и други формации, които не са правоспособни, но развиват дейност и допринасят за многообразието на обществения живот.

Основните сфери на функциониране на организациите с идеална цел принципно могат да бъдат представени в три големи групи: социална и сходни на нея, заобикаляща среда и изкуство. Ако трябва да бъдат детайлизирани и прецизирани областите на дейност на организациите, могат да бъдат изброени: изкуство и култура, образование, здравеопазване, социални дейности и благотворителност, медии, екология, човешки права и малцинствени групи, международно сътрудничество, религия, обмен на информация, научни изследвания, икономически анализи, подпомагане развитието на икономиката, спортни дейности, обучение и консултации.

По наше мнение не е необходимо да бъдат разглеждани класификации на организациите с идеална цел извън представените в историческия анализ, тъй като от принципно значение за актуализиране на понятието е единствено общото, което характеризира организациите като такива с идеална цел. Обединяващите характеристики са: създадени са за задоволяване на обществени и частни потребности от стоки и услуги, непокрити от публичния сектор (гържавен и общински) и от сектора на икономиката, чиято цел е формиране и разпределение на финансов резултат; не формират и не разпределят финансов резултат; могат да осъществяват стопанска дейност, но е необходимо дейността да е допълнителна, да е предметно и функционално свързана с основната цел и приходите от нея да отиват за постигането на тази цел; изградени са на принципите на ненамеса на гържавната администрация в организационния им живот и структура и на защита на вътрешноорганизационната им автономия. Конкретният предмет на дейност и областта на реализирането му за всяка една организация поражда специфики.

Към групата на организациите с идеална цел засега не могат да бъдат причислени кооперациите, кооперативните предприятия и кооперативните съюзи,

които по своята същност са сдружения и имат своя принос в развитието на третия сектор за страните от Европейската общност по силата на наложените се исторически обществени традиции. В България към настоящия момент тези организации имат статут на търговски предприятия. Присъединяваме се към становището на някои автори, които считат, че „целта и ролята им (на кооперациите) при учредяване, вписване, действие и прекратяване на юридическото лице са аналогични на търговските дружества“¹. Те поставят кооперациите на междинно място с аргумент, че тези сдружения могат да извършват както търговска, така и дейност за подпомагане на членовете си чрез социални помощи, осигуряване на средства за квалификация и др.² Тезата, че кооперацията е търговец, е затвърдена в Търговския закон – чл. 1, ал. 2, т. 2: „Търговци са: .. кооперациите, изключение на жилищностроителните кооперации“³, и в Закона за кооперациите с формулираното определение: „Чл. 1. (доп., ДВ, бр. 13 от 2003 г.) Кооперацията е доброволно сдружение на физически лица с променлив капитал и с променлив брой членове, които чрез взаимопомощ и сътрудничество осъществяват търговска дейност. Тя може да осъществява социална и културна дейност за задоволяване интересите на своите членове. Кооперацията е юридическо лице“⁴. Междинната им позиция обаче създава обективни предпоставки при появата на нови организационни структури, отговарящи на признаците на организациите с идеална цел, кооперативни предприятия да бъдат включени в обхвата на третия сектор в страната.

Към спецификите, влияещи върху формулировката на понятието, може да бъде причислен видът дейност на организациите с идеална цел – дейност с идеална цел, съгласно устава и учредителния акт и допълваща стопанска дейност, за осъществяване на основните цели. От направената дотук характеристика стана видно, че част от организациите имат право да осъществяват подпомагаща стопанска дейност, за да могат да финансират реализирането на водещите си цели и задачи и да си осигурят финансова устойчивост. Логично е само правоспособните организации с идеална цел да имат такава възможност, тъй като всяка стопанска дейност е обект на държавно и нормативно регулиране. От гледна точка на целите на изследването възникват два основни проблема за разрешаване. Първият е свързан с факта, че в българското законодателство не съществува ясна, прецизна и най-вече унифицирана практика относно дефинирането на понятието „дейност“ и до какво тя се свежда, както и кои дейности най-общо могат да бъдат наречени стопански или търговски. За стопанска дейност и нейните законови ограничения се говори в Закона за юридическите лица с нестопанска цел (чл. 3, ал. 3), в Закона за политическите партии, както и в данъчни и счетоводни нормативни актове. Същевременно в Търговския закон (чл. 1, ал. 1) се говори не за стопанска или търговска дейност, дори понятието

¹ Златарева, М., Цит. съч., с. 75.

² Пак там; Цит. статия „Новият ЗК“; Диков, А., Кооперативно право, с. 63.

³ Обн. ДВ, бр. 48 от 1991 г.

⁴ Закон за кооперациите, обн. ДВ, бр. 113 от 28 декември 1999 г., изм. ДВ, бр. 92 от 10 ноември 2000 г., изм. ДВ, бр. 98 от 16 ноември 2001 г., изм. ДВ, бр. 13 от 11 февруари 2003 г.

„дейност“ отсъства въобще, а се регулират „търговски сделки“ (чл. 1, ал. 1, т. 1-15). Следователно под „стопанска дейност“ би трябвало да се разбира търговска дейност, а търговската дейност се свежда до сключване и изпълнение на търговски сделки. Търговски сделки от своя страна са всички сделки, които са дефинирани в Търговския закон – чл. 286 – чл. 606, и в други специални нормативни актове. Вторият проблем е свързан с терминологията и с това, дали е необходимо да има различни понятия за организациите, осъществяващи само дейност с идеална цел, и за организациите, осъществяващи едновременно дейност с идеална цел и стопанска дейност, подпомагаща първата.

Считаме, че за да се диференцират двата типа организации, могат да се използват следните понятия (вж. сх. № 1):

Схема 1

- **„Организация с идеална цел“** – понятие, използвано в два смисъла: 1) широк: като събирателно, обобщаващо за всички организации с идеална цел; 2) тесен: за организациите, осъществяващи само дейност с идеална цел съгласно уставния или учредителния акт.
- **„Предприятия със социална цел“** – за организациите, осъществяващи едновременно дейност с идеална цел и стопанска дейност, подпомагаща дейността, декларирана в уставния и в учредителния акт. Предприятия със социална цел могат да бъдат само правоспособни организации с идеална цел. Използването на понятието „предприятие“ подчертава отликата от всички останали организации с идеална цел, а именно стопанската и търговската дейност. Същевременно уточнението „с със социална цел“

акцентираща върху крайната цел от дейността и върху това, че осъществяването на всякаква група дейност с характер на търговска сделка е с единствен мотив – осигуряване на финансова устойчивост и възможност за осъществяване на идеалната цел.

Обект на изследване в настоящата разработка е организацията с идеална цел, разглеждана в широк и тесен смисъл, нейната дейност и възможностите за оптимизиране на нейното управление. Считаме, че подобряването на резултатите от дейността на организациите с идеална цел зависят от успешното преодоляване и разрешаване на два основни проблема: дефиниране и актуализиране на механизмите на финансиране и осигуряване на адекватно счетоводно-информационно отразяване на динамиката на субекта на изследване.

4. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ НА ФИНАНСОВОТО И СЧЕТОВОДНО ОСИГУРЯВАНЕ НА ОРГАНИЗАЦИИТЕ С ИДЕАЛНА ЦЕЛ

Качественото и успешно изпълнение на програмите и проектите от организациите с идеална цел зависи от осигуряването на необходимите средства за тяхното реализиране и от правилното бюджетиране на разходите по тях. През последните години се забелязва, че организациите с идеална цел осъзнават тенденцията за бъдещото постепенно намаляване на потока от финансови средства от чуждестранни източници. Ако към 1999 г. относителният дял на чуждестранните положителни финансови потоци е бил 90 %¹ от приходите на българските сдружения и фондации, към настоящия момент се наблюдава постепенно оттегляне на големите донори. В сферите, където те все още присъстват, се променят финансиращите им стратегии с акцент върху специфични проблеми, които невинаги покриват приоритетните нужди на сектора. Това естествено налага промяна в подхода на организациите с идеална цел към набирането на средства и пренасочването им към търсене на постъпления от български източници. На преден план възниква необходимостта от осигуряване на финансова самостоятелност и устойчивост на организациите, позволяващи поддържането на ефекта от дейността им в дългосрочен план. Става видно, че организациите с идеална цел се нуждаят не само от привличане на по-широк кръг донори, но и от допълващи източници на финансиране за развитие и осигуряване на устойчивост. Проявява се необходимост да се търсят икономическа целесъобразност и възвръщаемост при редица регламентирани от уставите програмни дейности. Показателни в това отношение са резултатите от социологическото проучване на фондация „Помощ за благотворителността в България“. Организациите подкрепят специфичната информация, необходима за развитието на тяхната дейност, както следва:

- ♦ Информация за развитие на стопанска дейност – 80,4 %.
- ♦ Информация за дарения, спонсорство и други форми на подкрепа – 76,1 %.
- ♦ Информация за данъчни преференции и облекчения за дарители – 76,1 %.

¹ Фондация „Помощ за благотворителността в България“ – социологическо изследване.

Прави впечатление високият относителен дял на организациите, които поставят, на първо място, необходимостта от информация за възможностите за развиване на стопанска дейност с цел самофинансиране. На второ място, при търсене на финансова устойчивост в еднаква степен те разчитат както на нови и разнообразни механизми за финансиране, които да надхвърлят рамките на традиционното финансиране чрез дарения, така и на данъчни преференции за организациите и за дарителите. Третият извод, който се налага, е, че за своята дейност организациите не разчитат на банките, което е логично при липсата на ефективни банкови механизми за кредитирането им.

Следователно развиването на стопанска дейност е един от основните източници за самофинансиране, на който разчитат организациите с идеална цел. Но тази дейност би трябвало да е допълнителна, свързана с основния нестопански предмет, и резултатите от нея да отиват изцяло за постигане на идеалните цели, записани в уставите им и учредителните им актове. Законът за юридическите лица с нестопанска цел, действащ към момента в страната, предоставя различни възможности за осъществяване на стопанска дейност: 1) създаване на еднолични търговски дружества по реда и при условията на Търговския закон – ЕАД и ЕООД; 2) създаване или участие на търговски дружества по реда и при условията на Търговския закон – АД и ООД; 3) създаване на граждански дружества по реда и условията на Закона за задълженията и договорите. Това е удобна правна и институционална форма на преследване и постигане на краткосрочни и средносрочни цели съвместно с други физически или юридически лица и без ограничения в техния статут; 4) участие в договори за съвместна дейност с юридически или физически лица, с органи за местно самоуправление и с държавни органи.

Друг съществен източник за самофинансиране на организациите с идеална цел може да бъде използването на потенциала на финансовите инструменти. Сред българските организации този източник не е особено популярен, но за страните с активно изразен и действащ сектор от такива организации (Централна Европа, САЩ, Канада) той осигурява значителен дял от приходите. Първите стъпки в тази насока направи Фондация „Ресурсен център“, която през декември 2000 г. стартира нова програма „Заеми за неправителствени организации“. Фондацията разработи и предложи нов механизъм за финансиране и нови продукти¹. По програмата се отпускат два вида заеми – за междинно финансиране и за стопанска дейност. Заемите за междинно финансиране се отпускат за финансово подпомагане на организации, които имат сключени договори за бъдещо финансиране от местни и чуждестранни донори за реализиране на конкретни проекти. Основният акцент на програмата пада върху заемите за стопанска дейност. Целта на тези заеми е да се даде възможност на организациите да реализират стопанска дейност, която да носи приходи, позволяващи в перспектива постигането на институционална и финансова устойчивост и независимост, както и по-голям капацитет за реализиране на мисията на организациите. Разбира се, финансовата активност на организациите с идеална цел не

¹Христов, И., А. Ганева, Я. Базлянков, Стопанска дейност на юридическите лица с нестопанска цел и бизнеспланиране“, Фондация „Ресурсен център“, София.

трябва да се ограничава само в сферата на взаимно подпомагане. Тя може да бъде насочена към: 1) различни слоеве и рискови групи от населението, на които финансовите институции отказват или им предлагат услуги ограничено; 2) рискови дейности и проекти – микрокредити за професионални, за текущи нужди, за иновации и други проекти за финансиране, които банките отхвърлят или предпочитат да не разглеждат. Осъществяването на подобни програми има двойко значение за организациите с идеална цел. От една страна, се повишава потенциалът за самофинансиране, а от друга, се реализират проекти със социална насоченост. По този начин ще се обхванат групи и проекти, за които финансовите институции не предлагат ефективни механизми на кредитиране.

Друг съществен източник на постъпления може да бъде добре обоснованата инвестиционна дейност, която могат да развият организациите с идеална цел. Тази дейност, разбира се, трябва да бъде добре премерена и да не противоречи на целите и задачите, залегнали в уставите или в учредителните им актове.

Финансовата активност на организациите с идеална цел може да бъде насочена и към едно ново явление в последните десет години – спестяване със социален аспект на инвестициите. В много европейски страни съществуват вложители или различни видове институции, които искат да дадат някакъв смисъл на спестяванията си или на управлението на капиталите си, но не могат да намерят подходящия пазар или банка, които да отговорят на техните нужди. Организациите с идеална цел от своя страна търсят да мобилизират специфични ресурси за своите проекти при условия за риск и рентабилност, които са различни от пазарните. Следователно разработването на подходящи и атрактивни за тази група инвеститори програми с добре обосновано бизнес планиране и гарантирана възвръщаемост на вложенията би осигурило още един източник на постъпления.

Вторият голям проблем, който стои пред организациите с идеална цел, е навременното и точно информационно обезпечаване на тяхната дейност. Създаването на информацията зависи от особеностите във функционирането, в целите и задачите на тези структури и по-конкретно:

- ♦ Постъпленията на предприятията с нестопанска цел в по-голямата си част засега са от финансиращи органи, които не очакват обратно възмездяване, но очакват адекватен отчет за изразходваните средства.
- ♦ За разлика от стопанските предприятия основната цел при осъществяването на дейността на организациите с идеална цел не е постигането на печалба. Следователно резултатите от дейността им не могат да бъдат анализирани по обичайно използваните икономически показатели като печалба и рентабилност.
- ♦ Възможност организациите да извършват едновременно стопанска и нестопанска дейност. Както беше вече уточнено, стопанската дейност трябва да е мотивирана от основния нестопански предмет и резултатите от нея да отиват изцяло за постигане на идеалните цели, записани в уставите и в учредителните им актове. За съжаление в българското законодателство не са въведени ясни критерии за разграничаване на стопанска дейност, свързана непосредствено с целите (например организация осигурява срещу минимална такса храна на болни и възрастни хора), и

стопанска дейност, която не е свързана с основните цели (например същата организация продава стоки или услуги, за да осигурява необходимите средства за основната си дейност). Аналогичен е случаят, когато един и същ тип услуги могат да бъдат предлагани както от стопански субекти, така и от организации, занимаващи се с нестопанска дейност. Докато стопанските предприятия формират политиката си на основата на своите виждания за възможностите на пазара и с основна цел постигане на положителни финансови резултати, при организациите с идеална цел мотивите са съвсем различни (например оказване на услуги на рискови групи или по рискови проекти; оказване услуги на други организации с идеална цел; осигуряване на по-голяма устойчивост и възможност за самофинансиране и др.)

- ◆ Особенности в данъчната политика и данъчното третиране на нестопанската дейност на организациите. Големият брой регистрирани организации с идеална цел и многообразието на техните уставни цели, липсата на практика в създаването на счетоводна информация с такава насоченост поставиха организациите пред редица трудности в тяхното управление. Данни от социологическото проучване на Фондация „Помощ за благотворителността в България“¹ показват, че към 1999 г. организациите разчитат при създаването, тълкуването и приложението на финансова информация за дейността си на свои колеги, семинари и специализирани бюлетени и брошури. Първият направен извод е, че „при нестопанските организации се развива и трайно се установява тенденцията за „придобита компетентност“, т.е. компетентност, наложена от практиката, която крие доста голям риск и ниска надеждност за получаваните по този начин знания“². Вторият извод е, че са „очевидни липсата и нуждата от специалисти, както и слаба достъпност до по-професионални и по-надеждни източници в тази сфера“³. За периода 1999 – 2004 г. бяха направени опити за регулиране и регламентиране на информационното осигуряване на дейността на организациите с идеална цел. През месец юни 1999 г. бе въведен специфичен национален счетоводен стандарт НСС 31 „Представяне на счетоводните отчети на юридическите лица с нестопанска дейност“, който по-късно бе заменен с НСС 9 „Представяне на финансовите отчети на предприятията с нестопанска цел“. В примерния сметкоплан, приет от Националния съвет по счетоводство, бяха включени отделни специфични сметки. Редица автори⁴ разработиха варианти на индивидуален сметкоплан за отчитане дейността на организациите с идеална цел. Не-

¹ „Финансова и правна информация за нестопанските организации“ – социологическо изследване, май 1999 г.

² Пак там.

³ Пак там.

⁴ Дамянов, Д., Счетоводство на юридическите лица с нестопанска цел, акад. изд. „Ценов“, 2001; Златков, И., Счетоводство на юридическите лица с нестопанска цел, „Булсофт-1“ ЕООД, 2001; Дочев, И. и др., Счетоводство на юридическите лица с нестопанска цел, Ресурсен център на неправителствените организации в България, 1999.

зависимо от усилията уредбата както в примерния сметкоплан, така и в действащия стандарт е твърде лаконична. В практиката постоянно възникват казуси, чието навременно решаване би подпомогнало ефективното управление на организациите с идеална цел в страната. Проблемите в тази насока са много и с разнообразен характер, затова засега ще бъдат маркирани само тези, чието разрешаване според нас има първостепенно значение към настоящия момент:

- Разработване на нови формати за финансови отчети, отговарящи на промените във финансирането и управлението на организациите с идеална цел. Вярно е, че след либерализацията на счетоводството в страната от 2002 г. схемите на отчетите, дадени като приложения към някои счетоводни стандарти, по същество са примерни, но в това отношение традицията у нас е много силна и те продължават да се възприемат като задължителни.
- Разработване на примерна методика за отчитане дейността на организациите от „третата система“, включваща новите обекти на отчитане и позволяваща извеждане на показатели за измерване на ефективността от нея. Водещ момент в нея би следвало да бъде отчитането на бюджетните приходи и разходи.
- Определяне на научнообосновани показатели за измерване на резултати от дейността.
- Въвеждане на ясни критерии за разграничаване на нестопанската от стопанската дейност на организациите и определяне на параметрите на последната.
- Дефиниране на критерии за отделяне на стопанската дейност, непосредствено свързана с целите (минимални такси за храна на болни и възрастни), от останалите стопански обороти, независимо че мотивацията за извършването на стопанска дейност въобще е постигането на цели със социална насоченост. По този начин ще може да бъде отговорено на въпроса, могат ли организациите с идеална цел да бъдат стопански и данъчни субекти по ЗКПО и ЗДДС. На второ място, ще се пресече практиката към този момент счетоводството постоянно да се адаптира към данъчното законодателство вместо данъчната система да „върви“ след счетоводната система, ползвайки счетоводната информация с адекватна „реакция“ от гледна точка на данъчната политика на държавата¹.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В съвременните условия нарастват ролята и значението на организациите с идеална цел за локалното, националното и международното развитие. Тази те-

¹ Дочев, И., Счетоводни и данъчни проблеми на организациите с нестопанска цел, сборник доклади „Начало на двадесет и първи век – доверие в почтеността на одитори и счетоводители“, Конференция на ИДЕС 16.04.2004 г.

за бе доказана по време на проведената конференция във Вашингтон – САЩ, по инициатива на Европейската комисия, на „German Marshall Fund“ – САЩ, и на „Corporation for Enterprise Development“ – САЩ, през месец октомври 2000 г.¹. Основните изводи, направени по време на конференцията, най-точно представят необходимостта от съществуването на формиранията с идеална цел в световен мащаб и в частност в България като бъдещ член на Европейската общност. Те могат да бъдат обобщени в следните направления:

- Ролята и мястото на организациите с идеална цел през XXI век са да бъдат основен партньор на икономиката и на обществото.
- Секторът от организации с идеална цел може да допринесе за локалното развитие, като: дефинира нови стоки и услуги, отговарящи на специфичните нужди на хората от съответния регион; улеснява интеграцията между отделните структури и създаването на нови работни места; подобрява местната атмосфера и атрактивността на региона, в който се намира съответната организация; подпомага местните структури за постигане на по-голяма автономия; подпомага развитието на региона в дългосрочен план.

В потвърждение на тезата за повишаване ролята на организациите с идеална цел за развитието на обществото е и изводът, направен при разработката на проекта „Третата система и заетостта“²: „че дори една инициатива с идеална цел първоначално да е насочена към отделни индивиди или група хора и да е предназначена за покриване на техните индивидуални потребности, в крайна сметка „печели“ цялата локална общност.“

Дейността на българските организации с идеална цел също може да повлияе благоприятно както върху локалното развитие, така и за „омекотяване на социалните грапабини“ в процеса на присъединяване към Европейската общност. Ефикасното реализиране на тези цели зависи от успешното преодоляване и разширяване на два основни проблема: дефиниране и актуализиране на механизмите на финансиране и осигуряване на адекватно счетоводно-информационно отразяване на динамиката на тяхното функциониране.

Литература

I. НОРМАТИВНИ АКТОВЕ

1. Закон за вероизповеданията, обн. ДВ, бр. 120 от 29 декември 2002 г.
2. Закон за жилищностроителни кооперации, обн. ДВ, бр. 55 от 1978 г.
3. Закон за закрила и развитие на културата, обн. ДВ, бр. 59 от 1999 г.
4. Закон за изповеданията, обн. ДВ, бр. 48 от 1949 г.
5. Закон за кооперациите, обн. ДВ, бр.13 от 1953 г.

¹ На тема: Ролята на третия сектор (секторът с нестопанска цел) за локалното развитие: нови тенденции („Le role du tiers secteur dans le développement local: nouvelles tendances“).

² www.europa.eu.int/comm/employment_social/empl_esf/3syst/tsf_fr.htm

6. Закон за кооперациите, обн. ДВ, бр. 113 от 1999 г., изм. ДВ, бр. 92 от 2000 г., изм. ДВ, бр. 98 от 2001 г., изм. ДВ, бр. 13 от 2003 г.

7. Закон за лицата и семействата, обн., ДВ, бр. 182 от 9.08.1949 г., в сила от 10.09.1949 г., попр., бр. 193 от 22.08.1949 г., изм. и доп., Изв., бр. 12 от 9.02.1951 г., изм., бр. 12 от 8.02.1952 г., бр. 92 от 7.11.1952 г., бр. 15 от 20.02.1953 г., попр., бр. 16 от 24.02.1953 г., изм. и доп., бр. 89 от 6.11.1953 г., бр. 90 от 8.11.1955 г., бр. 90 от 9.11.1956 г., бр. 50 от 23.06.1961 г., изм. ДВ, бр. 23 от 22.03.1968 г., в сила от 23.05.1968 г., изм. и доп., бр. 36 от 8.05.1979 г., изм. бр. 41 от 28.05.1985 г., бр. 46 от 16.06.1989 г., бр. 20 от 9.03.1990 г., доп., бр. 15 от 18.02.1994 г., изм. бр. 67 от 27.07.1999 г., бр. 81 от 6.10.2000 г., в сила от 1.01.2001 г., бр. 120 от 29.12.2002 г. кн. 1/91 г., с. 140; кн. 3/94 г., с. 7; кн. 8/99 г., с. 405; том III/91 г., с. 7, т. 12, р. 1, № 1.

8. Закон за лова и опазване на дивечата, обн. ДВ, бр. 78 от 2000 г.

9. Закон за местното самоуправление и местната администрация, обн. ДВ, бр. 77 от 1991 г.; изм. ДВ, бр. 24, 49, 65 от 1995 г., изм. ДВ, бр. 90 от 1996 г.; изм. ДВ, бр. 122 от 1997 г.; изм. ДВ, бр. 33 и бр. 130 от 1998 г.; изм. ДВ, бр. 45 и бр. 119 от 2002 г.; изм. ДВ, бр. 69 от 2003 г.

10. Закон за народната просвета, Глава шеста, нова, обн. ДВ, бр. 90 от 2002 г.

11. Закон за народните читалища, обн. ДВ, бр. 89 от 1996 г., изм. ДВ, бр. 95 от 1997 г., изм. ДВ, бр. 90 от 1999 г.

12. Закон за политическите партии, обн. ДВ, бр. 30 от 2001 г., изм. ДВ, бр. 103 от 2003 г.

13. Закон за професионалното образование и ориентиране, Обн. ДВ, бр. 68 от 1999 г.

14. Закон за сдружаванията на чиновниците и служащите, обн. ДВ, бр. 45 от 1907 г.

15. Закон за счетоводството, обн. ДВ бр. 98/16.11.2001 г., в сила от 01.01.2002 г.

16. Закон за физическото възпитание и спорта, обн. ДВ, бр. 58 от 1996 г., изм. ДВ, бр. 53 от 1997 г., изм. ДВ, бр. 124 от 1998 г., изм. ДВ, бр. 51 от 1999 г., изм. ДВ, бр. 81 от 1999 г., изм. ДВ, бр. 53 от 2000 г., попр. ДВ, бр. 55 от 2000 г., изм. ДВ, бр. 64 от 2000 г., изм. ДВ, бр. 75 от 2002 г., изм. ДВ, бр. 95 от 2002 г., изм. ДВ, бр. 120 от 2002 г.

17. Закон за юридически лица с нестопанска цел, обн. ДВ, бр. 81 от 2000 г., изм. ДВ, бр. 41 от 2001 г., изм. ДВ, бр. 98 от 16 от 2001 г., изм. ДВ, бр. 25 от 2002 г., изм. ДВ, бр. 120 от 2002 г.

18. Закон за юридическите лица, обн. ДВ, бр. 13 от 1933 г.

19. Кодекс на труда, обн. ДВ, бр. 100 от 1992 г., изм. ДВ, бр. 1, бр. 105 и бр. 120 от 2002 г.; изм. ДВ, бр. 18 и бр. 86 от 2003 г.

20. Конституция на Република България, Правноинформационна система Сиела 3.0, Ciela Soft and Publishing, 1997-2004 г.

21. Международна харта за правата на човека, ФРГО, С., 1988.

22. Национални счетоводни стандарти. Национален сметкоплан, Закон за счетоводството, Форком, С., 2000.

23. Постановление № 37 на Министерския съвет, обн. ДВ, бр. 22 от 22.07.2002 г., в сила от 01.01.2002 г.

24. Семейен кодекс, обн., ДВ, бр. 41 от 28.05.1985 г., в сила от 1.07.1985 г., изм. и доп., бр. 11 от 7.02.1992 г., попр., бр. 15 от 21.02.1992 г., изм. и доп., бр. 63 от

15.07.2003 г., доп., бр. 84 от 23.09.2003 г., кн. 3/92 г., с. 5; кн. 8/2003 г., с. 161; кн. 10/2003 г., с. 48, т. 12, р. 4, № 301.

25. Търговски закон, обн., ДВ, бр. 48 от 18.06.1991 г., в сила от 1.07.1991 г., изм., бр. 25 от 27.03.1992 г., изм. и доп., бр. 61 от 16.07.1993 г., бр. 103 от 7.12.1993 г., бр. 63 от 5.08.1994 г., изм., бр. 63 от 14.07.1995 г., изм. и доп., бр. 42 от 15.05.1996 г., в сила от 15.05.1996 г., изм., бр. 59 от 12.07.1996 г., в сила от 1.07.1996 г., изм. и доп., бр. 83 от 1.10.1996 г., в сила от 1.11.1996 г., изм., бр. 86 от 11.10.1996 г., в сила от 1.01.1997 г., бр. 104 от 6.12.1996 г., в сила от 6.01.1997 г., бр. 58 от 22.07.1997 г., в сила от 22.07.1997 г., изм. и доп., бр. 100 от 31.10.1997 г., бр. 124 от 23.12.1997 г., в сила от 1.03.1998 г., доп., бр. 39 от 7.04.1998 г., бр. 52 от 8.05.1998 г., изм. и доп., бр. 70 от 19.06.1998 г., изм., бр. 33 от 9.04.1999 г., доп., бр. 42 от 5.05.1999 г., изм., бр. 64 от 16.07.1999 г., изм. и доп., бр. 81 от 14.09.1999 г., в сила от 15.12.1999 г., изм., бр. 90 от 15.10.1999 г., доп., бр. 103 от 30.11.1999 г., в сила от 30.11.1999 г., изм. и доп., бр. 114 от 30.12.1999 г., в сила от 31.01.2000 г., бр. 84 от 13.10.2000 г., изм., бр. 28 от 19.03.2002 г., изм. и доп., бр. 61 от 21.06.2002 г., доп., бр. 96 от 11.10.2002 г., изм., бр. 19 от 28.02.2003 г., изм. и доп., бр. 31 от 4.04.2003 г., в сила от 4.04.2003 г., бр. 58 от 27.06.2003 г., кн. 7/91 г., с. 248; кн. 5/92 г., с. 5; кн. 10/93 г., с. 7; кн. 1/94 г., с. 173; кн. 9/94 г., с. 7; кн. 8/95 г., с. 145; кн. 8/96 г., с. 316; кн. 11/96 г., с. 103; кн. 8/97 г., с. 204; кн. 11/97 г., с. 135; кн. 6/98 г., с. 237; кн. 7/98 г., с. 219; кн. 5/99 г., с. 160; кн. 6/99 г., с. 64 кн. 8/99 г., с. 524; кн. 1/2000 г., с. 335 кн. 11/2000 г., с. 175; кн. 7/2002 г., с. 391; кн. 5/2003 г., с. 230; кн. 7/2003 г., с. 102 том III/91 г., с. 388, т. 8, р. 1, № 61.

II. МОНОГРАФИИ, СТУДИИ, УЧЕБНИЦИ, СТАТИИ, ДОКЛАДИ

1. Андрейчин, Л. и кол., Български тълковен речник (Л. Андрейчин, Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, Ив. Леков, Ст. Стойков и Цв. Тодоров), трето издание, изд. "Наука и изкуство", С., 1973.

2. Дамянов, Д., Счетоводство на юридически лица с нестопанска цел, акад. издателство "Ценов", Свищов, 2001.

3. Дочев, И. и др., Счетоводство на юридическите лица с нестопанска цел, Ресурсен център на неправителствените организации в България, 1999 г.

4. Дочев, И. и др., Счетоводство на юридически лица с нестопанска цел (Иван Дочев, д.е.с., Снежана Николова д.е.с., Лидия Милева, Беатриче Маврова, Велико Шербанов), Фондация „Ресурсен център на неправителствените организации в България“, С., 2000.

5. Златарева, М., Юридически лица с нестопанска цел, Сиела, С., 2002.

6. Златков, И., Счетоводство на юридическите лица с нестопанска цел, "Булсофт-1" ЕООД, 2001.

7. Златков, И., Счетоводство на юридическите лица с нестопанска цел, „Булсофт-1“ ЕООД & Иван Златков, С., 1999.

8. Калайджиев, А. и др., Нестопанските организации в България (Борислав Белазелков, Стефан Кучюков), Център за изследване на демокрацията, С., 1997.

9. Каталог на НПО, фондация „Ресурсен център“, изд. „Тракия -М“, С., 2002.

10. Николова, В. и гр., Дарителство и дарителски фондации в България 1878-1961, Законови актове и административни разпоредби, Веска Николова и Росица Стоянова, СБФС, Национален център за развитие на информация, София, 1997.
11. Рътсен, Д., Регулиране на гражданското общество. Правен и данъчен режим на юридическите лица с нестопанска цел, Варна, 1996.
12. Симеонов, И. и гр., Юридически лица с нестопанска цел (Истилиян Симеонов и Анастасия Матова-Головина), ОРКП „Мисъл“, С., 2001.
13. Спасова, Г. и гр., АБВ на работата на неправителствените организации с медиите (Галина Спасова и Жана Николова), второ издание, С., 2003.
14. Фондация „Помощ за благотворителността в България“, „Финансова и правна информация за нестопанските организации“ – социологическо изследване, май 1999 г.
15. Христов, И., А. Ганева, Я. Базлянков, Стопанска дейност на юридическите лица с нестопанска цел и бизнеспланиране, Фондация „Ресурсен център“, София.
16. Дочев И., Счетоводни и данъчни проблеми на организациите с нестопанска цел, сборник доклади „Начало на двадесет и първи век – доверие в честността на одитори и счетоводители“, Конференция на ИДЕС, 16.04.2004 г.
17. Йорданов, К., Методически подходи при одита на юридическите лица с нестопанска цел, Доклад на международна научно-практическа конференция на тема: „Предизвикателствата пред стопанската отчетност, анализа и одита в процеса на присъединяване към Европейския съюз“, Свищов, 27-29 май 2004.
18. Матова-Головина, А., Индивидуален сметкоплан на предприятията с нестопанска дейност, сп. „Счетоводство плюс“, бр. 9, 2002.
19. Съюз на българските фондации и сдружения, Теоретична конференция: „Проблеми и перспективи за развитие на българския неправителствен сектор“ 11-12 юли 1994 г.
20. Енчева, Т., Подарените пари, сп. „Сега“, бр. 25, 3-9 юли 1997 г.
21. Anheier, H.K. & Ben-Ner, D., Shifting Boundaries: Long-Term Changes the Size of the For-profit, Non-profit, Co-operative and Government Sectors, *Annals of Public and Co-operative Economics*, vol. 68(3), 1997.
22. Backman, Elaine V., & Rathgeb-Smith, Stephen, Healthy Organizations, Unhealthy Communities, *Non-profit Management and Leadership*, vol. 10:4, 2000.
23. Borzaga, C. et Alceste, Santuari, Nouvelles tendances du secteur à but non lucratif en Europe: l'émergence de l'entreprise sociale, Université de Trente, Trente, Italie, 2003.
24. Borzaga, C. et Alceste, Santuari, Social Enterprises and the New Employment in Europe, Università de Trente, Trente, Italie, 1998.
25. Borzaga & Defourny, The Emergence of Social Enterprise, Routledge, Londres, 2001.
26. Bremner, Robert H., American Philanthropy, University of Chicago Press, Chicago, 1988.
27. Campbell, M., et al., Troisième système, emploi et développement local, Commission européenne, DG V, pp. 10-11, in Rapport général sur la délimitation et le fonctionnement du troisième système, Commission européenne, DG V, Bruxelles, 1999.
28. CIRIEC, Les entreprises et organisations du troisième système, Un enjeu stratégique pour l'emploi, Université de Liège, Liège, 2000.
29. Coen, E., Analyse Financiere, 2-e édition; Gestion, Economica, Paris, 1990.

30. Dennis, Young R., *Nouvelles tendances du secteur à but non lucratif aux Etats-Units*, University Case Western Reserve, Cleveland, 2003.
31. Fikuyama, Francis, *Trust: The social Virtues and Creation of Prosperity*, 1995.
32. Gervais, M., *Controle de gestrion et planification de l'entreprise*, ol. 1, 3-e édition Gestion, Economica, Paris, 1988.
33. Hall, Peter D., *Inventing the Non-profit Sector*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1992.
34. Hodgkinson, Virginia A., et al., *Non-profit Almanac 1992-1993*, (Hodgkinson, Virginia A.; Weitzman, Murray S.; Toppe, Christopher M.; Noga, Stephen M.); Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1992.
35. Kestemart, M. Soumeryn & Thierry Afschrift, A.S.B.L. *Vade Mecum des associations sans but lucratif*, Quatrième édition, Créatif, Bruxelles, 1991.
36. Larsen, E. John, *Modern Advanced Accounting*, Sixth edition, Library of Congress Cataloging -in- Publication Data, Mc Graw-Hill, 1994.
37. Lavis v. France, Appl.No 14223 /88, 70 Décisions & Reports, 1988.
38. Levesque, B., *Emploi, économie sociale, développement local*, in Comeau, (Y.,I. Favreau, B. Levesque et M. Mendell), Presses de l'Université de Quebec, 2001.
39. Noya, A. & C., *Nativel, Le secteur à but non lucratif dans une économie en mutation*, Les éditions de l' OCDE, Paris, 2003.
40. O'Connell, Brian, *Powered by Coalition*, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, 1997.
41. Putman, Rober D., *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, 2000.
42. Putman, Rober D., *Making Democracy Work, Civic Traditions in Modern Italy*, (Princeton Univ. Press), 1993.
43. Salamon, L.M. et H.K., *Anheier, The Emerging Sector. An Overview*, The Johns Hopkins University, Baltimore, 1994.
44. Salamon, L.M., *Partners in Public Service*, The Johns Hopkins University, Baltimore, 1995.
45. Salamon, L. M. & K. Anheier, *The Emerging Sector: An Overview*, The Johns Hopkins University Institute for Social Studies, 1993.
46. Salamon, L. M., *Philanthropie, économie sociale, troisième secteur: définitions et concepts, mythes et réalités*, document présenté lors du seminaire organisé par l'Institut de recherche économique de la Caisse des Depots et Consignations, Paris, 2002.
47. Salamon, L.M. & H.K., Anheier, *In Search of the Non-profit Sector, I. The Question of Definitions*, Voluntas, vol. 3/2, 1992; *In Search of the Non-profit Sector, II. Problem of Classification*, Voluntas, vol.3/3, 1992.
48. www.europa.eu.int/comm/employment_social/empl_esf/3syst/tsf_fr.htm.
49. www.jhu.edu/_cnp/.

ОРГАНИЗАЦИИТЕ С НЕСТОПАНСКА ЦЕЛ В ПРОЦЕСА НА ПРИСЪЕДИНЯВАНЕ КЪМ ЕВРОПЕЙСКАТА ОБЩНОСТ

Резюме

Няма единно становище за същността и обхвата на сектора от икономиката с нестопанска насоченост, както в страните с установена вече практика и теория за организациите с идеална цел, така и в България. Наличието на повече от един термин за един и същ субект, доказал вече своето място и значение за обществено-икономическото развитие, се явява проблем, разрешаването на който не би следвало да се отлагат от гледна точка процесите на обединяване на Европа и перспективите за правно регулиране на едно европейско юридическо лице с нестопанска цел. При съпоставянето и критичния анализ на наложилите се български и чужди концепции, авторът прави опит да дефинира понятие за всички организации в страната, чиято крайна цел от дейността е не формиране на финансов резултат, а социално подпомагане, „омекотяване на ударите“ от развиващата се пазарна икономика и издигане качеството на живот на обществото.

Големият брой учредени формирования с идеална цел в нашата страна, многообразието на уставните им цели и форми на регистрация, липсата на практика и на достатъчно литературни източници, са обективни трудности, пред които са изправени организациите с идеална цел в процеса на присъединяване към Европейската общност. Подобряването на резултатите от дейността им зависят от успешното преодоляване и разрешаване на два основни проблема: дефиниране и актуализиране на механизмите на финансиране и осигуряване на адекватно счетоводно-информационно отразяване на динамиката на тяхното функциониране.

NON-PROFIT ORGANIZATIONS IN THE PROCESS OF INTEGRATION WITH THE EUROPEAN COMMUNITY

Summary

There is no uniform view with regard to the nature and scope of the economic sector of non-profit organizations, neither in countries with well-established practices and well-structured and grounded theory on not-for-profit organizations, nor in Bulgaria. The fact that there is more than a single term referring to the same economic agent, which has already proved its significance in the social and economic development of countries, poses a problem, the solution of which should not be postponed in the context of the European integration and the prospects of legal regulation of a non-profit legal entity. In comparing the critical analyses of Bulgarian and non-Bulgarian concepts, the author tries to define a notion encompassing all organizations functioning within Bulgaria, the ultimate goal of which is not to form a financial result, but to provide social assistance, or 'cushion the blows' of the developing free market economy, and raising the living standard.

The large number of non-profit organizations set up in our country, the diversity of their articles of association and type of legal registration, the lack of any experience or bibliographical sources, are objective difficulties, which non-profit organizations face in the EU accession process. Improving their performance will depend on how effectively they will cope with two key issues: defining and up-dating the mechanisms of raising finance, and the providing for an adequate accounting treatment and data presentation of their operations.